

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiæ Augustæ Scriptores VI

Ælius Spartianus. Vulc. Gallicanus. Julius Capitolinus. Trebell. Pollio. Ælius
Lampridius. Flavius Vopiscus

Spartianus, Aelius

Lugduni Batavorum, 1671

Proculus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-51232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-51232)

11 pergulas magistrales. Et ne longius progrediar, dicendum est quod præcipue ad hunc pertinet. Errare quosdam scio, & putare hunc esse Saturninum qui Gallieni temporibus imperium occupavit: quum hic longe alius fuerit, & Probo pene nolente sit occisus. Fertur autem Probus & clementes ad eum literas sæpe misisse & veniam esse pollicitum: sed milites qui cum eo fuerant, non credidisse. Obsessum denique in castro quodam ab iis quos Probus miserat, invito Probo esse jugulatum. Longum est frivola quæque connectere, & odiosum dicere quali statura fuerit, quo corpore, quo decore, quid biberit, quid comederit; ab aliis ista dicantur quæ prope ad exemplum nihil profunt. Nos ad ea quæ sunt dicenda, redeamus.

P R O C U L U S.

12 P R O C U L O patria Albingauni fuere, positi in Alpibus maritimis: domi nobilis, sed majoribus latrocinantibus, atque adeo pecore ac servis & iis rebus quas abduxerat, satis dives. Fertur denique eo tempore quo sumpsit imperium duo millia servorum suorum armasse. Huic uxor virago, quæ illum in hanc præcipitavit dementiam, nomine Sampso, quod ei postea inditum est: ² nam antea ³ Viturgia nominata est.

*Commentario Smyrnæ edito adeo incla-
ruit, ut hæc de eo scriberentur. nec verum
est, quod vir alter doctissimus scrip-
sit, pauperes Grammaticos quibus
in ædibus habendæ scholæ potestas
non erat, in pergula docuisse. per-
gula erant cellæ publicæ, in quibus
omnium artium doctrinarumque
professores publice docebant. cellæ
quoque publicæ meretricum, per-
gula dicebantur. Plautus: Te ego ipsam
culleo cras faciam deportari in pergulam.
sed de pergula nos alibi diximus.*

CASAUBONUS.

² Longum est frivola quæque connectere,

*et odiosum d.] Ait tamen in sequenti
vita Vopiscus: minima quæque jucunda
sunt, atque habent aliquid gratiæ cum le-
guntur.*

GRUTERUS.

³ Viturgia.] Pal. Vuniga.

SALMASIUS.

² Nam antea Viturgia nominata est.]
Puto scriptum fuisse Viturgia pro Vi-
turgia. atque inde factum Viturgia. &
& n sæpe invicem mutari notum est.
ut valgulus, & galvulus idem. & simi-
lia sexcenta. legendum igitur hoc
loco Viturgia, aut etiam Viturgia.
nam

est. Filius Herennianus, quem & ipsum, quinquen-
 nium si impleffet, (ita enim loquebatur,) dicasset imperio. Homo, quod negari non potest, optimus,
 idemque fortissimus: ipse quoque latrociniis assuetus,
 qui tamen armatam semper egerit vitam. Nam & mul-
 tis legionibus tribunus præfuit, & fortia edidit facta:
 & quoniam minima quæque jucunda sunt, atque ha-
 bent aliquid gratiæ quum leguntur, tacendum non
 est, quod & ipse gloriatur in quadam sua epistola,
 quam ipsam melius est ponere quam de ea plurimum
 dicere. *Proculus Metiano affini s. D. Centum ex Sarma-
 tia virgines cepi. Ex his una nocte decem iniuri: omnes ta-
 men, quod in me erat, mulieres intra dies xv. reddidi.*
 Gloriatur (ut vides) rem ineptam, & satis libidino-
 sam: atque inter fortes se haberi credit si criminum
 densitate coalescat. Hic tamen quum etiam post ho-
 nores militares se improbe & libidinoſe, tamen forti-
 ter ageret, hortantibus Lugdunensibus, qui & ab
 Aureliano graviter contusi videbantur, & Probum
 vehementissime pertimescebant, in imperium vocita-
 tus est ludo pene & joco, ut Onesimus dicit: quod
 quidem apud nullum alium reperisse me scio. Nam
 quum in quodam convivio ad latrunculos luderetur,
 atque

nam *Victorius*, & *Vitturius* nomina
 propria, & *Vitruvius*. *Vittoria*, vel
Vitruvia dicebatur mater *Victorini*
 Tyranni. *Trebellius: interfecto Victo-
 rino, & eius filio mater eius Vittoria, si-
 ve Vitruvia*, ita enim libri scripti, ut
 ad locum observavimus. sciendum
 autem est, *Vittoria*, & *Victoria*, *Vit-
 torius* & *Victorius* idem esse nomen.
Victorius enim pro *Victorius* dicebant,
 ut *bractea* pro *bractea*: *mattus* pro *ma-
 ttus*, & similia.

CASAUBONUS.

I In imperium vocitatus est ludo pene
 & joco. Ut & Regillianus alter tyran-
 nus, de quo Pollio.

SALMASIUS.

2 Ad latrunculos luderetur.} Vetus
 auctor dixisset: *latrunculis luderetur*.
 alea ludere, tesseris, latrunculis, di-
 cebant veteres: at recentiores, ad
 aleam, ad tabulam, ad latrunculos.
 sic ad iudices ludere. *Spartianus in Se-
 vero: nullum alium inter pueros ludum
 nisi ad iudices exercuit. sic ludere ad ta-
 bulam dixit Paulus Diaconus de gestis
 Langobardorum lib. 1. cap. xx. horum
 itaque viribus rex indubitanter fidens, dum
 ipse securus ad tabulam luderet. ad tabulam
 ludere, est quod Græci recentiores di-
 xere τὰς ἀλγεῖν uno verbo: de quo in
 sequenti animadversione plura.*

I Alique

atque ipse, decies imperator exisset, quidam non igno-

CASAUBONUS.

2. *Atque ipse decies imperator exisset.*] In calculorum ludo quem Græci recentiores ζαλείκιον dixerunt, unus fuit qui dicebatur Rex, ut scribit Theocriti scholiastes: sed in latruncolorum ludo, ipse qui ludebat, si faveret alea, Rex exhibat. in epigrammate Agathia scholastici quo Zenonis imperatoris tabula describitur, Regis quoque mentio fit, sive imperatoris. Sed illius ludi modum, nemo veterum describit.

SALMASIUS.

2. *Decies exisset imperator.*] Scribit ad hunc locum vir doctissimus, in ludo calculorum, quem Græci recentiores ζαλείκιον dixerunt, unum fuisse, qui rex appellabatur: sed in latruncolorum ludo, ipsum qui ludebat, si faveret alea, regem exivisse. quot in hac observatione verba, toridem pane errores. primum, calculorum ludum à latruncolorum ludo perperam facit diversum. deinde male etiam à latrunculis separat ludum illum quem ζαλείκιον dixerunt recentiores Græci. tertius error, primo secundoque longe major, quo latrunculis aleam adsignat, quem plane ludum constat nihil alex debuisse, sed arti omnia & ingenio ludentium. sed singula ordine dispiciamus. calculorum, & latruncolorum ludus idem omnino fuit. nam & latrunculi calculi dicebantur. Ovidius:

Sæpe latrocinii sub imagine calculus ibit.
idem lib. III. de arte amandi:

*Cautaque non stulte latronum prælia
ludat,*

*Unus cum gemino calculus hoste
perit.*

auctor Panegyrici ad Pisonem:

*Callidior modo tabula variatur aperta
Calculus, & vitæo peraguntur milite
bella.*

Martialis:

Calculus heic gemino discolor hoste perit. plura adhuc possem congerere. sed quid opus pluribus, ad id confirmandum de quo dubitare potest nemo? scachios hodie vocant Itali, & Galli, voce à calculis detorta. calculum vel caulum dicebant, & præposita figma, scalcum. sic enim phalangium pro phalangium recentioribus Latinis: atque ita apud Vegetium scribitur. sic sscaculam pro sscula. hinc Græcis medicis, σφέκλα. sic sscadrones pro quadrones, & sscadras pro quadras. ita etiam sscupham pro sscupham, τύφη est accensio δὲ τὸ τύφω: ut ἰσφείλη debitum, δὲ τὸ ἰσφείλω. addito s Latini fecerunt sscufam, & sscubam, quæ vox hypocauftum significat. apud Palladium caput est, de balneis, & sscufis. ita sscuphian pro sscuphian dicebant. sic igitur, & scalcum pro calculum. at solent Itali Lambdam in Jotam eliquare. hinc scalcus vel scalcum pro scalcus, vel scalcus. hanc vocem Langobardi ab Italis Germanisque sumpserunt, scachum pro furto vel latrocinio memini legere, in veteribus Langobardorum legibus. sed nunc liber ad manum non est. calculi igitur, & latrones iidem. Græci recentiores ζατείκιον, hunc latronum ludum vocarunt. id probandum est contra viii doctissimi sententiam. in ludo latronum calculus unus erat, qui dicebatur rex. ludus quoque ille quem ζατείκιον vocabant, regem suum habebat. vetus Scholiastes Theocriti: ἢ δὲ λέξις μετὰ φορικῶς δὲ τὸ παίζοντων τὸ κρινολέκτις λεγόμενον ζατείκιον. σκίνοι γὰρ ὅταν πολλά πῖσσωτες ἢ δυνάω) ἐτέρως νικῶσιν ἢ ὄμριον παίζουσι, κινῶσι κὴ τὸ δὲ ἰσφείως γραμμῆς λίθον ἢ ἔτω βασιλῆα καλέμενον. sic in ludo latronum sciunt, qui in illo ludo docti sunt, non alias eum calculum qui rex nuncupatur, moveri solere, quam ubi maxima urget necessitas, & aliud auxilium

auxilii non suppetit lusori ad se defendendum. Achmes de zatricio ita scribit: ὁ βασιλεύς ἢ μέγιστος, ἢ ἄρχων πολέμου, ἐάν ἴδῃ ὅτι τὸ ζαλευκίον αὐτῷ ἀπώλεσε ἢ ἐκλάσθη ἢ ἐκλάπη, ἀπολείψῃ τὸ εἶδος αὐτῷ. si rex, inquit, aut dux aliquis somnia verit, zatricium sibi furto periisse, aut fractum esse, exercitum amittet, & magnam in bello cladem patietur. quare istud? quia totum zatricii aut latronum ludi negotium, bellum erat, vel belli simulacrum. hinc calculi ipsi quibus ludebatur, & latrones, & milites dicebantur. Poëta vetus:

— Et vitreo peraguntur milite bella.
Martialis in Epigrammate cujus lemma, Calculi:

Infidiosorum si ludis bella latronum,
Gemmeus iste tibi miles, & hostis erit.

auctor Panegyrici ad Pisonem de hoc eodem ludo:

Intera sectis quamvis acerrima surgant
Prælia militibus, plena tamen ipse phalange,

Aut etiam paucos spoliata milite vincis.
omnia in illo ludo ad imaginem belli erant composita. hinc militum, aciei, phalangis, prælii, hostium, captivorum, tropæorum passim mentio apud veteres dum illum ludum describunt. Achmes de zatricio: ἐάν ἴδῃ τις ὅτι παίζων συζαλευκίζει ἐπί τῷ γινώσκῳ, κέρειν κέρδης τῶν παιχῶν ἀλλήλων. & paulo post: ὁ βασιλεύς ἢ μέγιστος ἢ ἄρχων πολέμου ἐάν ἴδῃ ὅτι ζαλευκίζει τὸ πον πολέμου μετ' ἐχθρῶν ἐναντιῶν ἀφαιρηχάμενος. idem eodem cap. ἐάν ἴδῃ ὅτι παίζων πλεονίας ἔλαβε τὸ παιγνίον ἀποσώπων, πλεονίας δεσμώσῃ τὸν πολεμίων δεσμίαν. παιγνίον ἀποσώπων vocat calculos sive latrones. unus discolor à duobus capiebatur concoloribus. vincebat in hoc ludo, qui omnes ex adverso ludentis milites capere poterat, & regem ipsum, hoc est principem calculum, quia

nunquam capiebatur, ad incitas redigere. auctor Panegyrici supra citati:

— plena tamen ipse phalange,
Aut etiam paucos spoliata milite vincis,
Et tibi captiva resonat manus utraque turba.

capiebant igitur in ludo latrunculorum, duo concolores unum discolorum. idem fiebat in ludo zatricii, ut liquet ex verbis Achmetis quæ adduximus. sic zatricium & latrunculi, idem ludus. Ovidius:

Unus quum gemino calculus hoste perit.
Martialis:

Calculus heic gemino discolor hoste perit.
Pollux: διηρημένων δὲ εἰς δύο τὸ ψήφων κ' τὰς χροίας, ἢ τὴν τὴν παιδιᾶς ἐστὶ ἀεὶ λήψῃ τὸ δύο ψήφων ὁμοχροίων, τὸ ἐπεσφῶν ἀναρῶν. eundem ludum intellexit. sed παιγνίον ἀποσώπων, hoc est calculi, qui Latinis milites, & latrones, Græcis κύνες dicebantur, ἀφ' οὗ ἀναρῶν, ut Grammatici Græci notant: αἱ δὲ ἀντεπιβουλεύουσι ἀλλήλους ψήφοι, κύνες ἀφ' οὗ δὴθεν ἀναρῶν. infidiosi latrones Martiali dicuntur. in hoc autem ludo ligari etiam calculos, & moris erat olim; & mos etiam nunc est. auctor Panegyrici:

Ut niveus nigras, nunc & niger alliget albos.

& paulo post:

Ancipites subit ille moras, similisque ligato
Obligat ipse duos.

sed aliter ligabantur, aliter capiebantur calculi. unus poterat duos adversæ partis ac discolors ligare. sed unus capi discolor non poterat, nisi à duobus contrariis. utrumque quomodo fieret, satis norant, qui ludi scientes sunt. puto ex his quæ diximus jam satis inter omnes constare, ζαλευκίον eundem esse ludum cum latrunculis. nunc restat querendum, quare Græci recentiores hunc ludum ita appellaverunt. Tabula in qua latrunculis ludebatur apud veteres, tota lineis erat distincta, & unicuique

calculo suus locus ac sua sedes attributa. nec aliter hodie est apud nos. tabula enim lusoria ligneis quadraturis discoloribus alternatim positis distincta est. & in illis quadraturis locari solent calculi. sedes illas calculatorum Græci olim πόλις, postea χώραις nuncuparunt. γραμμιαίς etiam vocarunt, & γραμμικαίς χώραις, quod lineis invicem disclusa essent, & interseptæ calculatorum illarum sedes sive regiones. Hesychius: πόλις παίρειν, παρρημιῶδες. κὴ δοκεῖ μετρώειν δὲ τὰς ψήφοις παιζόντων, ἐν ταῖς λεζαῖραις τῶν χώραις, τότε δὲ πόλεις. idem: Δισγραφμισμός, παιδιὰ τις ψήφων λευκῶν κὴ μελανῶν ἐν χώραις ἐλεγκτῶν. ταῖς δὲ αὐταῖς κὴ γραμμιαῖς ἐκαλεῖται. Eustathius in Homerum: εἶδος πικυεῖας κὴ πόλις· ἐν ἣ ψήφων πολλῶν ἐν Δισγραφμισμῶν πρὸς χώραις κειμένων ἐγένετο ἀνισομετρία κὴ ἐκαλεῖται αἰ γραμμικῆ χώρῃ, πόλις ἀσείοτερον. notabistamen Δισγραφμισμὸν diversum fuisse ludum, ab eo qui πόλις dicebatur, etsi non multum dissimilis esset. Pollux postquam τὴ πόλις ludum recensuit, ἐξὺς δὲ, inquit, ταύτῃ τῇ παιδιᾷ κὴ ὁ γραμμισμὸς κὴ τὸ Δισγραφμισμῶν· ἢ πᾶσι παιδιᾷ κὴ γραμμιαῖς ἀνόμαζον. Δισγραφμισμὸς sexaginta calculis albis nigrisque constabat, qui de loco in locum trahebantur. Hesychius: Δισγραφμισμὸς παιδιὰ τις ψήφων ἐξήκοντα λευκῶν κὴ μελανῶν ἐν χώραις ἐλεγκτῶν. hic ludus nihil aut parum distabat à nostro, quem vocamus, *dominarum joco*: qui triginta tamen tantum calculis luditur, quindecim albis, & quindecim rubeis. πόλις vero veterum Græcorum idem omnino fuit cum zatriccio recentiorum, & cum latrunculis Romanorum. Cratinus in eo ludo describendo βασιλέως etiam meminit apud Pollucem, cuius verba ita legimus ex veteri libro: ἄθεν κὴ Κρολίνα πίπαικ) Πανδοιοῖδα,

πόλις βασιλέως τὴ ἐλεγκτῶν οἶοθ' ἢ λέζαῖρ κὴ κωῖα κὴ πόλις ἢ παίρεισιν. ἐρηγίαξ verbum finxit, ut ἐρηγίαξ, nisi ita sit reponendum. in utroque igitur ludo calculatorum sedes χώραις dicebantur. in ludo quoque tesserarum, quam πεττεῖαι Græci dicunt, lineæ in quibus disponebantur calculi, χώραις vocabantur. hinc μονόχωρ) tam in tesseris quam in latrunculis lusor ille dicebatur, qui omnibus suis calculis (spoliatus & victus) abibat, ut pote qui ad unum redactus esset calculus. veteres Glossæ: μονόχωρ) adunatus in tabula. tabulam vocabant tesserarum ludum. notabis autem tibi, elegantem notionem verbi adunatus, pro eo qui ad unum redactus est calculus. adunatus, ὁ μονοθεῖς, cum uno calculo solo relictus: cui calculus unus in suo loco sedequē relictus est, ceteris à collatore captis. hinc Aristæneto in epistolis nomen infelicitis aleatoris, ac tablistæ, μονόχωρ) lib. i. epist. 23. argumentum epistolæ, ἐρωτικὸς κυβούτης καὶ ἀμερότερον δυστυχῆς, sequuntur personæ, ejus qui scribit, & ejus ad quem scribitur: Μονόχωρ) Φιλοκύβη. infelici tablistæ nomen fecit μονόχωρ), qui tota illa epistola de suo infelici fato conqueritur, tam in amoris quam in tesserarum ludo. perperam hodie apud Aristænetum editum est, μονόχωρ) χώραις illas in tabula lusoria, etiam τῶν πρὸς, vocare consueverant. Etymologicum magnum: ὡς τὸς πῖπες ἔς ἔχ) Παλαμῆδειον ἀδάκιον. χειροκώμα) etiam appellabant, ut infra dicitur pluribus. at Latini *mandras*, *septa*, *vallas*, & *carpos*, & *carceres* vocabant, loca illa sive sedes in tabula, in quibus veluti clusi tenebantur latrunculi. Martialis:

Mandras vitrea latrone clausos.
auctor Panegyrici jam toties citati:

— hic ad majora movetur,

Ut citus & fracta prorumpat in agmina
mandra.

nam calculus qui in calculi discoloris
sedem

sedem faciebat imperum, ut eum
ciperet, & sede sua pelleret, man-
drum ejus sive vallum frangere intel-
ligebatur. *mandra*, idem quod sep-
tum vel vallum. vallum etiam dixit
idem auctor, quam jam dixerat man-
drum.

— *fracta prorumpat in agmina
mandra,*

Clausaque dejecto populetur mania vallo.
vides *mandram*, *vallum*, *clausa mania*.
Græcos *πόλις* & *χαρακώματα*, rem
eamdem vocare vidimus. *mandra* au-
tem idem quod *χαρακώματα*. Hesy-
chius: *μάδρα*, *έρκη*, *φράσιμι*. at
mandra vir magnus apud Martialem
& Panegyrici auctorem pro quadri-
gis eburneis accipiebat, quibus ali-
quando lusitasse veteres ex Suetonio
scimus. *mandra* igitur in tabula lu-
soria, sunt loca lineis distincta, in
quibus sibi erant calculi sive latrun-
culi. *capfos* etiam vocatos notamus pau-
lo post. *capsum* enim vel *capfus* idem
plane quod *mandra*. *mandram* pro
stabulo etiam Græci solent ponere.
sic & Latini *capsum* & *septum*. hinc
capsum animalium apud Vellejum. su-
perior recentiores Latini nuncuparunt,
stabulum. *sudis* autem, & *vallus* &
capfus res eadem. hoc nomen etiam
hodie retinemus. calculorum autem
regiones in tabula quas Græcis vete-
ribus *πόλις* dictas observavimus, &
χώρας, & *μάδρας*, & *χαρακώματα*,
Latinis etiam *mandras*, & *capfos*, &
carceres, Græci recentiores *ζαλεικία*
nominarunt. *ζαλεικίον* & *ζατειον*
vel *ζαρειον* idem. quod & *ζητειον*
dicebant. sic autem dicebatur pistri-
num vel carcer in quem servi ne-
quam conjiciebantur. Hesychius:
ζητειον, τὸ τῶν δόλων κηλασηειον.
Moscopolus interpretatur *κῆσπον*.
Ζητειον κηλασις ὁ κῆσπον, ἐστὶ δὲ
ἐὶδὲ κηλασηεις, ὡς οἱ δόλοι ἐδεσ-
μῶν. de *cuspro* & *cuspratoribus* nos alibi.
ζητειον etiam & *ζατειον* scribebatur.
inde verbum *ζαπειδω* in Etymolo-
gico magno, quod ibi exponitur, ἐν
μύλωνι βασιτιζω. *ζαλεικίον* recen-

tiores Græci dixerunt, atque ita vo-
carunt *mandram* vel *septum* sive car-
cerem latrunculi, hoc est locum vel
sedem in qua veluti clausus teneba-
tur latrunculus. hinc totum latrun-
culorum ludum vel tabulam potius
in qua latrunculis iudebatur, *ζαλει-
κίον* nominarunt. sic veteribus Græ-
cis *πόλις* dicebantur singulorum cal-
culorum sedes, quas & *χώρας* voca-
bant. nihilo tamen secius & ipsum
calculorum ludum *πόλιον* appellarunt,
& tabulam ipsam lusoriam quæ plu-
res *πόλις* habebat. Pollux: ἡ δὲ *λίξ*
πολιῶν ψήφων παιδιὰ πλινθίων ἐστὶ
χώρας ἐν γραμμαῖς ἔχον λίγα κειμήλια
κὶ τὸ μὲν πλινθίων κηλεῖται πόλις, τῶν
δὲ ψήφων ἐκείνη κύων. ita plane apud
recentiores *ζαλεικίον* tabula ipsa lu-
soria dicebatur, in qua tamen com-
pluria fuere *ζαλεικία*, hoc est latro-
num sive calculorum sedes & casta.
ζαλεικίον plane Achmes pro alveo
lusorio cum ipsis calculis accepit, his
verbis: *εάν τις ἴδῃ ὅτι ζατεικίον αὐτοῦ*
ἐκλάπη ἢ ἐκλάση. in eo ludo impe-
rator exire dicebatur, qui superior
discedebat, regemque adversæ partis
omnibus suis militibus spoliabat, ip-
sumque ad incitas redigebat. in quo
nihil fortunæ licebat, sed arti & in-
dustriæ soli, ludendique peritiam lo-
cus erat. nihil enim alea quod ageret
habebat, in latrunculorum lusu, ut
perperam existimavit ad hunc locum
Casaubonus. de ordinariis autem
calculis, & vagis & incitis quæ scri-
bit Isidorus, ea omnia ad latrun-
culos sunt referenda, quæ viri doctis-
simi male referunt ad duodecim scri-
ptorum ludum. etiam hodieque in
ludo latronum vel scacorum, alii
calculi sunt, qui ordine moventur,
alii qui vage & oblique. inciti autem
dicuntur qui eo sunt redacti, ut cie-
ri moverique nequeant. inde prover-
bium, *ad incitas*, vel *ad incita redige-
re*, pro ad extremas metas compelle-
re, & in summam desperationem
aliquem adducere. Porro quem ve-
teres *calculus incitum*, hoc est ad in-

citas adactum vocabant, eum nos in hoc eodem ludo *scaccum mattum* dicimus, id est contritum & subactum, eoque loci adactum, ut moveri non possit. *mattus* antiqua vox & Latina, quæ emollitum, subactum, & maceratum significat. inde verbum *mattare* pro domitare, subigere, & macerare. Isidorus in Glossis: *mattum est, humectum est, emollitum, infectum.* hinc *via matta* Ciceroni, *via lutosa*, & *humecta*. lib. epistol. ad Atticum xvi. epist. xii. itaque eo die mansi Aquini. longulum sane iter, & *via matta*. ita enim eo loco libri veteres omnes constanter legunt. vulgo excuditur: & *via inepta*. quod ineptum est. inde per metaphoram homo tristis, & contusi contritique cordis, *mattus* dicebatur. veteres Glossæ quarum excerpta in suis adversariis protulit Turnebus: *mattus, tristis*. hanc nos primi vocem cum aliis quam plurimis calo Latino redonavimus, & optimo linguæ Latinæ auctori reddidimus. originationis tamen Græcæ est. nam venit à verbo *ματίω*, quod est pinso, & subigo, & emollio. à quo *μακτός*, subactus & emollitus. atque inde Latinum *mattus*. sic enim *bracteam* scribebant *πετρία*, cum à Græco sit *βρακεία*. sic *Vitorius* pro *Victorius*, & similia sexcenta, de quibus nos alibi adfatim. Atque hæc sunt quæ obiter heic notanda duximus de ludo calculorum sive latruncolorum, ut errorem doctissimorum hominum castigarem, qui calculos à latrunculis diversos faciunt. sed scire percipiam, qui calculos à latrunculis separant, eequem lusum calculorum nomine intelligi putarint. dicent opinor, quos Græci *πετρίδες* vocant, Latine esse calculos. sane veterum ille lusum, quem *πετρίαν* Græci dicunt, nunquam sine calculis ludebatur, sed nec sine tesseris. nego vero atque pernego, quos Græci *πεσῶδες* vocarunt, Latinis simpliciter & absolute calculos appellatos: aut *calculis ludere* Latinos dixisse ut τὸ *πετρίδων* Græcorum significa-

rent. sic igitur res se habet. latruncolorum lusum, cum apud Græcos, tum apud Romanos, solis calculis peragebatur, nullis tesseris. quare aleam non habebat ille ludus, sed solam artem. atque hinc factum putato, ut calculorum nomine simpliciter & absolute latrunculos semper intellexerint Romani. soli enim calculi totam lusionem absoluebant, absque ullo tesserae tactu. quotiescunque igitur calculos simpliciter dictos, aut calculorum lusum in auctoribus invenies, semper de latrunculis ac latruncolorum lusu intelligere debes. *πετρία* vero Græcorum tesseris calculisque constabat, atque pariter & fortuna in ea locus. *aleam* vocarunt eum lusum Romani, *tesserat*, *tabulam*, *duodecim scripta*, calculos vero nunquam. adhibebantur enim tessera ad illum lusum, nec in solis calculis res erat posita, ut in ludo latruncolorum. hinc Græci *πετρίδες* modo pro calculis, modo pro tesseris accipiunt, ludumque ipsum modo *πετρίαν*, modo *κυβείαν* vocant. Eustathius: *ἰστέον δὲ ὡς ποτὲ μὲν ἐκ μίρας κυβέου ἢ ὅλην ἀλάθεως παιδιάν, ποτὲ δὲ πεσῶδες*. Helychius: *πετρία, ἢ ἀλὰ κυβέων παιδιάν*. hoc est, *tesseratum lusum*. idem: *πετρίδων, κυβέων, πετρίδων, κυβέων, τὰ βόλια, πετρίδων, κυβέων, ἀλεα ludis. πετρίδων βόλια ἐν οἷς πετρίδες*. sic *πετρίδων* etiam accipiuntur pro tesseris apud elegantem Aristanetum lib. i. epist. xxiii. *ἐμὲ γὰρ καὶ ἀναλλασσὶν ἀπλῶς ἐπιείρα καὶ πεσῶδες πῖπτοντες ἀτυχῶς μὲν ἐμῶν, δὲ βολῶν πρὸν δὲ τοῖς ἐνανθῶν*. ita enim legendum. vulgo, *δὲ βολῶν πρὸν* at *πεσῶδες* etiam pro calculis ponebant. Pollux: *ἐπειδὴ δὲ ψῆφοι μὲν εἰσὶν οἱ πεσῶδες, πέντε δὲ ἐκαστῶν εἶδη τῶν παιζόντων, ἐκαστὸς εἶρη* Σοφοκλεί,

καὶ πεσῶδες πεντέγραμμων καὶ κυβέων βολῶν.

sic *πεσῶδες* & tesserae & calculi dicebantur. nam *πετρία* calculis tesserisque ludebatur. Artemidorus lib. iii. cap.

cap. γ. κυβέειν δακτεῖν φιλονεικῆσαι
 αἰεὶς πνα σημαίνει ἀεὶ δρῶναι· οὐ
 γὰρ οἱ κύβοι ἀριθμῶν ἀειρέχουσι. καὶ
 ψήφοι λέγονται οἷς οἱ κυβόδουλοι παί-
 ζουσι. κύβοι, ut notum est, sunt tes-
 seræ: ψήφοι, calculi. hinc πετρίαιαν
 Græci κυβέειαν etiam vocant: &
 πετρίαιαν, κυβόειαν interpretantur.
 & à tesseriis potius quam à calculis
 hunc lusum denominarunt. nam
 ψήφων παιδιᾶν non de hoc lusu, sed
 de latrunculis dixerunt, ut & Lati-
 ni, qui calculos pro latrunculis pro-
 prie usurparunt. iidem Latini, quæ
 Græcis πετρίαια, & κυβέια, aleam
 nuncuparunt. & quamquam plures
 alex species, & artes essent, hanc
 proprie tamen & κατ' ἐξοχὴν aleam
 appellarunt, quæ cum tesseriis & cal-
 culis in tabula vel alveo lusorio ludi-
 tur. quæcumque autem in veterum
 libris de damnosa, & vetita legibus
 alea dicta occurrunt, de hoc alex
 genere semper accipienda sunt. ha-
 bemus vetustum centonem ex Vir-
 gilianis contextum versibus, & de
 alea inscriptum, qui totam hanc in
 tabula calculis tesseriisque ludendi ra-
 tionem luculentissime, & elegan-
 tissime exponit. carmen ipsum ita
 incipit:

DE ALEA.

Artis opus rara, tuasi mihi certa vo-
 luntas,
 Expediam dictis, donum exitiale Mi-
 nervæ.
 Tu vatem tu diva mone. nunc ipsa vo-
 cat res,

Et furis agitatus amor, &c.
 Isidorus lib. xvii. orig. Alea, id est
 lusus tabule, inventa à Græcis in otio Tri-
 jani belli à quodam milite nomine Alea,
 à quo & ars nomen accepit. sed de Alea
 milite nugæ sollennes Isidori. tabu-
 lam etiam simpliciter dixerunt hunc
 lusum à tabula in qua ludebatur. Sui-
 das: τὰ δαλα, ὀνομα παιδιᾶς. ve-
 tus epigramma Græcum:

Τὰ δαλα φέρει παῖδες, ἔπει καὶ
 κίβραυ & ἀνδρῶν

Κείνης τὰς ἀλόγους ἔχ' ὑπὸ
 λυξῆς τύχας.

titulus autem sive lemma epigram-
 matis ita concipi debet: εἰς τὰ δαλα
 Ζευῶν & βασιλείας. epigramma ip-
 sum alibi explicamus. hinc passim
 apud Latinos, ad tabulam ludere, &
 tabula lusus, & tabula, de hoc lusu
 qui in tabula calculis tesseriisque pera-
 gitur. casum tabula dixit Saryricus:

— nec enim loculis comitantibus itur
 Ad casum tabulæ, posita sed ludunt
 arca.

sic τὰ δαλας τύχας dixit Agathias. inde
 verbum τὰ δαλιζειν pro tabula ludere a-
 pud recentiores Græcos. & τὰ δαλι-
 ζῆς, tabulæ lusor. quem tablistam
 etiam infimæ latinitatis auctores di-
 xere. vetus Epigramma:

Consulibus sceptrum, mensis decus, arma
 tablistis.

lemma vetusti Epigrammatis aucto-
 re Luxurio: De tablista furioso quasi tes-
 seris imperante. in eodem Epigram-
 mate tabulam unam vincere posuit, pro
 semel vincere in lusu tabulæ:

Hic si forte unam tabulam non arte, sed
 errans

Vicerit, aut aliam nil bene dante
 manu:

Mox inflat venas, & pallida guttura
 tendit,

Plusque furit vincens quam superatus
 erat.

ludere tabulis dixit in numero plurali
 Abdias Babylonicus: dum ludere ta-
 bulis & spectaculis non erubescunt. sic
 τὰ δαλας παίζειν apud Eusebium l. v.
 ἀεφρήτης τὰ δαλας καὶ φιλοκοσμοῦ.
 ἀεφρήτης τὰ δαλας καὶ κύβοις παίζει.
 hoc est, tabulis, & tesseriis ludit. ta-
 bulis autem ludere cum Latini di-
 cunt, aut Græci τὰ δαλας vel τα-
 δαλοῖς παίζειν, per tabulas non in-
 telligunt alveos lusorios, sed vel tes-
 seras ipsas vel calculos quibus in ta-
 bula luditur. Græci enim recentio-
 res τὰ δαλας etiam & τὰ δαλα pro tes-
 seris usurparunt. Grammaticorum
 Glossæ, κύβου τὸ τὰ δαλον. hinc τα-
 δαλα pro clavis aureis purpureisque
 quibus

quibus vestes intexi prætexive solebant. Chronicon Alexandrinum: Φορέσας τῶν βασιλέων καὶ χιτῶνιδι ἀσπασθὲν ὀλοσηρακόν, ἔχον ἀντὶ πορφύρε χρυσοῦν βασιλικὸν ταῦλιν. id est βασιλικὸν ταῦλιν. *regium clavum.* idem Chronicon de Numa: ἔτ' Νεμεῖος ὁ καὶ Πομπίλιος δὲ ἔξωθεν πρεσβυτέρους ἐκ τῆς χώρας τῆς λεγούσης Πελασγῶν φορέντων χλαμύδας ἐχέσας ταῦλιν χρυσοῦν, καὶ τῶν οἱ ἀπὸ τῆς Ἰωνίας χώρας, καὶ περθεῖς τῆς ἀγῆρας, ἐπενόησεν ἑστῆσθαι ἐν Ρώμῃ χλαμύδας φορέσας, τὰς μὲν βασιλικὰς πορφύρας, ἐχέσας ταῦλιν χρυσοῦν, τὰς δὲ τῆς συκλητικῶν καὶ τῆς ἄλλων τῶν ἀξίαις καὶ ἐρασίαις χλαμύδας, ταῦλιν πορφύρε, ἀξίαν δὲ ἔχοντα τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας. ubi ταῦλιν χρυσοῦν, & ταῦλιν πορφύρε, sunt clavi aurei, & clavi purpurei. καὶ οὗτοι etiam Græci veteres vocarunt huiusmodi vestium clavos, hoc est tesseras. Hēsychius: καὶ οἱ Σαλαμῆνιοι κύβον λέγουσι τὸ τῆς ἰσοπέρας σημεῖον. tesseras Plinius lib. xxxvi. cap. ix. Anastasius tabulas. in Hormisda: *Pallia holoserâ blatea cum tabulis auro tectis de ch'amyde vel stola imperiali.* sed de his alibi. tabulas porro hodieque vocamus, non alveolos in quibus luditur, sed calculos lusorios albos nigrosque, in quibus luditur. & *tablarium* tabulam ipsam, vel alveum lusorium. Augustus apud Suetonium *forum aleatorium* vocat. nam *forum* & *tabula* idem. unde *fori navium* sunt tabulata, & *fori torculariorum.* qui *forum* ibi aleatorium, τὸν ἀγορῶν κυβόνηκον interpretantur, misere falluntur. Græci ἀγορῶν dicunt. unde Παλαμήδες ἀγορῶν. Ceterum in tabula illa lusoria, ut olim apud veteres, sic hodie apud nos, duplex præcipue ludus ludebatur: *calculorum*, quos & *latrunculos* dicebant: & *tesserarum*, quem & *tabula lusum* appellabant, & *tabulam*, & *aleam*, & *duodecim scriptorum ludum.* Martialis:

Tabula lusoria.

Hic mihi bisseño numeratur tessera puncto:

Discolor heic gemino calculus hoste perit.

heic, id est in tabula duodecim punctis notata luditur ad tesseram: & in eadem etiam tabula calculis, hoc est latrunculis luditur. hic est sensus illius distichi. eadem igitur tabula & tessera & latrunculis serviebat. sed alterum tabulae latus in quo tessera ludebatur, lineis vel punctis duodecim descriptum distinctumque erat, in quibus calculi varie disponebantur, prout tessera cecidissent. lineas illas sive puncta, *scripta* etiam Latini vocabant, Græci γραμμάς vel γραμμάς. sic *scripta* & *scriptula* iidem Latini dixerunt in ponderibus, quæ Græci γραμμάς. γραμμα, sive *scriptulum* tertiam drachmæ partem constituebat, hoc est duos obolos. dictum autem Græcis γραμμα, & Latinis *scriptulum*, quod duobus lineis scriberetur notareturque ad hunc modum \square : qua de re nos alibi. ita etiam *scripta* & *scriptula* dicebantur in tabula lineæ sive puncta in quibus calculi collocabantur. Ovidius:

Est etiam genus in totidem ratione redutum

Scriptula, quot menses annuus orbis habet.

hinc *tabulae* lusus, & *duodecim scriptorum* plane idem. nam tabulae pars quæ tessera serviebat, duodecim scriptis erat notata, in quibus ponebantur calculi. per illas enim lineas sive scripta movebantur, variosque positus ac situs accipiebant ex vario tesserarum jactu. vetus Epigramma, de tabula:

*Discolor ancipit i sub jactu calculus adflat
Decertant que simul candidus, atque rubens:*

Et quamvis parili scriptorum tramite currant,

Is capiet palmam, quem bona fata juvant.

Scriptorum tramitem vocat *scripta* illa si-

ve lineas, per quas calculi currebant. ὁδὸν appellat Agathia Græcum Epigramma de hoc eodem lusu:

Δηπὸτε ἢ Ζώνων πολιοῦχρον βασιλῆα

Γαίγνιον ἀφράτων ἐκτελέοντα κύβων,

Τοίη προικιλότουκίον ἄλεν ἦεσις, ὁδὸν δὲ πῶ λούκῃ

Τῆς κῆ ὀπιθιδίλω εἰς ὁδὸν ἐρχομένη.

vias etiam appellat Isidorus cap. de figuris alca. lib. xvi. t. sed ἡ ipsas vias separatis locis distinctas, propter etates hominum argumentantur. τύπας & χώρας Græci dicebant. Epigramma Græcum:

Ἄλλα μέλας διασάς μὲν ὄγδοάτω λίπε χάρων,

Καὶ τύσας ἐτίρας εἰς ἦεσιν ἐνδεδυκίτω.

hinc μόνόχρωμ dicebatur infelix tabulae lusor, qui ad unum scilicet calculum redactus erat, quique omnes calculos suos amiserat. Glossæ: μόνόχρωμ, ἐν τῷ βλά, ἀδυναίως. quod supra jam explicavimus. in hoc enim lusu vincebatur qui cum paucioribus calculis erat relictus, immo qui omnes ad unum amittebat. Artemidorus lib. i. cap. i. εἰ δὲ πῶ νοσῶν παιζῶν ὑπολάβοι ψήφοις, ἢ ἄλλον παιζῶν ἰδίῃ, κακόν. μέγιστον ἢ εἰ αὐτὸς λείποντο ἐπειδὴ μειονας ἔχων ψήφους καὶ (ἀλείπει) ὁ νικῶν κίον. αὐτοὶ δὲ οἱ κύβοι ὀρώμενοι τῶν σῆμας ἐχθροῦς ἀποκαρῶν (quemadmodum autem paulo ante notabamus in lusu latrunculorum, loculos lineis distinctos, in quibus calculi statuebantur, dictos esse carceres, & mandras, & septa; sic etiam in tesserarum lusu lineæ & scripta per quæ currebant calculi, dicebantur capsæ, & septa. Græce χαρῶ καὶ ματῶ. Joannes Antiochenus περὶ ἱστορίας: ὁ Παλαμῆδης Διὰ τῆς πίβλας τῆς γῆνον κῆσμοι ἠνίκατο. τῆς ζωδιακῆς κύκλον Διὰ τῆς δώδεκα κῆσμων. Διὰ τῆς ψηφοβόλου κῆ τῆς ἐν αὐτῷ ἐπιπέδῳ κῆκίων, καὶ ἐπιπέδῳ ἀσπρά τῆς πλάκῆτων. Διὰ δὲ τῆς πύργου τῆς ὑψῆς

ἐργον, ἐξ ἧς δίδοται πᾶσι καὶ τε κῆ φαῦλα. eadem verba apud Suidam habentur, sed ita legenda sunt: τῶ βλα ὄνομα παιδῶν, ταῦτῳ ἐφεῖρε Παλαμῆδης εἰς Διὰ τῶ γῆνον κῆσμοι. Διὰ τῶ βλα ἡ ἐστὶν ὁ γῆνον κῆσμοι. Διὰ τῶ δεκα δὲ κῆσμοι, ὁ ζωδιακῆς κύκλος. τὸ δὲ ψηφοβόλον κῆ τῶ ἐν αὐτῷ ἐπιπέδῳ κῆκίων, καὶ ἐπιπέδῳ ἀσπρά τῆς πλάκῆτων. ὁ δὲ πύργος, τὸ ὑψῆς τῆς ἐργον, ἐξ ἧς ἀνὰ τοῦ δίδοται πᾶσι φαῦλα κῆ καλῶ. vulgo legitur, ποικίλ κῆ κακῶ, & vox κῆσμοι deest. minime dubitandum est quin δώδεκα κῆσμοι, quos illi vocant in tabula, sint duodecim scripta. sed quare κῆσμοι? aut quid sunt κῆσμοι? κῆσμοι sunt καψοι. nam ψ & σ sepe apud Græcos invicem mutari consueverunt. hinc σίτηα κῆ ψήα κῆ ἰdem. σάιδας, & ψάιδας: quod est genus unguenti. sic κῆσμοι pro καψοι. Hesychius: καψοι, οἱ τοῖχοι. καψοι sunt capsæ. Latina plane vox est capsæ, quæ parietem craticium, aut vallum aut septum significat. hinc capsæ in plauftro, quem Græci πείρωθον vocant: & capsæ animalium, pro septo vel stabulo apud Vellejum. recentior ætas Latinorum sudem dixit. sed verius est capsæ pro capsæ ex more loquendi, quem infima Latinitas habuit, manasse. sic cassæ pro capsæ, hoc est parva capsæ vulgo dicimus. & cassæ alicujus sancti, pro capsæ. inde igitur κῆσμοι Græcis pro καψοι, loculamenta calculorum in tabula: quæ & puncta, & scripta dicebantur, & lineæ, & γραμμικῆ χώρα Græcis, & γραμμῆ. κάσας, χαρακῶματῶ exponit Isacius Porphyrogenneta in Paralipomenis Homeri. verba ejus ita legenda ac distinguenda sunt: ὁ δὲ ἀσπρά τῆς de Palamede loquitur, τὸ πῶ βλάζειν, ἢ τοὶ κύβοι ἐν ἐξ ὀρθῆς ἐν τῆς ἐπιπέδῳ κῆκίων, τῶ κῆκῆ ἐν τῆς ἐργον ἐπιπέδῳ πλάκῆτων τῆς κῆ μῆτα κῆ τῶ τῶ ὡς φασὶν ἐπαρῶνται χαρῶ τῶ ἀνθρώποις κῆ λύπας ὡρίσασθαι τῶ πίβλαν

πέλαν ἦτοι ἢ πίνακα ἢ παύσις, ἢ
 γήϊον κέσμον· τὰς δὲ δώδεκα κάσους
 ἦτοι τὰ χαρκαώμωζα τέτρα, ἢ ζω-
 Διγκόν· δριθμὸν. κάσους igitur sunt
 capsi. & capsi nihil aliud sunt quam
 χαρκαώμωζα, ut recte interpretatus
 est Isaacius. duodecim capfos habuit
 tabula lusoria, in quibus calculi col-
 locabantur, & per quos varie move-
 bantur, secundum tesserarum jactum.
 duodecim scripta Latini vocarunt. sic
 tabulæ lusivæ, & duodecim scriptorum
 lusus omnino idem. tot enim tabula
 lusoria capsis, distinguebatur, & scri-
 ptis. tabulæ certamen dicitur Aufonio:
 Vidimus & quondam tabulæ certamine
 longo

Omnes qui fuerant enumerasse bolos.

vetus Epigramma nondum editum,
 de tabulæ:

Indica materies, blandum certamen ami-
 cis

Offert se, belli fert simulacra tamen.

Quintilianus de lusu duodecim scri-
 ptorum: an vero Scævola in lusu duodecim
 scriptorum, cum prior calculum promovisset
 essetque victus dum rus tendit, repetito to-
 rius certaminis ordine, quo dato errasset,
 recordatus rediit ad eum quicum luserat,
 isque ita factum esse confessus est: Mucium
 Scævola in duodecim scriptorum
 lusu excelluisse ex his Quintiliani
 verbis docemur. hoc idem didici-
 mus ex vetere Epigrammate non-
 dum edito, cuius auctor tabulæ in-
 ventorem Palamedem facit: sum-
 mum autem amatorem, egregium-
 que lusorem Mucium Scævola.
 Epigramma ipsum in gratiam studio-
 forum ex veteri libro descriptum
 heic exhibebo, cuius nobis copiam
 fecit eruditissimus & ingeniosissi-
 mus, castigatissimique iudicii vir
 Joannes Lacurnæus, quem honoris
 causa nomino.

DE TABULA.

In parte alveoli pyrgus velut urna resedit,
 Qui vomit internis tesseras gradibus.
 Sub quarum jactu discordans calculus
 exit,

Certantesque foret fors variata duos.
 Heic proprium faciunt ars & fortuna pri-
 vicium.

Hæc cavet adversis casibus, illa facit.
 Composita est tabulæ nunc talis formæ
 belli,

Cujus missa facit tessera principium.
 Ludentes vario tum exercent prælia fato
 Russus an nitidus præmia forte ferat.
 Pascitur à multis avide damnoza sol-
 pias,

Ne fœdes gliscens otia segnities.
 Hoc opus inventor nimium Palamedis o-
 mavit,

Et parvi excellens Mucius ingenio.

Ex isto Epigrammate satis liquido
 constare potest, τὸ πείσιον, quam
 Latini tabulam vocant, Græci etiam
 recentiores πέλαν, & cuius inven-
 tor à Græcis traditur Palamedes,
 eandem fuisse cum lusu duodecim
 scriptorum. in hoc lusu ars cum for-
 tuna certabat. fortuna ex tesserarum
 jactu pendebat. ars in calculorum
 dispositione tota posita erat. licebat
 itaque quod forte male cecidisset, id
 arte corrigere, recte scilicet ludendo,
 & perite calculos ponendo. hinc illa
 Comici:

Ita vita est hominum quasi cum ludas tes-
 seris,

Si illud quod maxime opus est jactu non
 cadit,

Illud quod cecidit forte, id arte corrigas.
 ludere tesseras, est πείσιον. οὐ πείσιον
 sunt tesserae, quarum inventor Pala-
 medes, ut paulo post dicam qui male
 igitur jactarat, male jacta non dabat,
 sed artem pro fortuna adhibebat, &
 in melius reponere tentabat, quod
 infeliciter ceciderat. male jactat, cui
 quod jactu opus est non cadit. male
 jactum dat, qui quod male cecidit,
 non corrigit, sed fortunam tessera-
 rum sequitur, nullamque artem ad-
 hibet, qua vim fati alicujusque male fa-
 ventis frangat, vel saltem molliat.
 Hæc dixi ut explicarem emendarem-
 que Ovidii versum, quo præcipit a-
 manti cum amica sua ludenti, ut &
 male tesseras jactet, & male calculos
 moveat,

moveat, & sic de industria perdat, ac vinci se patiatur.

Seu ludet, numerosque manu jactabit ebri-

nos,

Tu male jactato, tu male jacta dato.

male hodie legitur: *tu bene jacta dato.*

nos ex veteribus libris ita correxi-

mus. jactabantur tesserae, dabantur

calculi, id est promovebantur. da-

re enim calculum dicebant, pro mo-

vere. in jactandis tesserae fortuna do-

minabatur. in dandis hoc est promo-

vendis calculis sola ars locum ha-

bebat. male igitur jactabat, qui in

tesserarum jactu fortunam parum si-

bi faventem habebat: male autem

calculum dabat, qui male ludebat, &

imperite nec ex arte calculum pro-

movebat. poterat vero aliquis qui

male jactasset, etiam si male jactus

cecidisset, bene tamen calculum da-

re, in quo ars erat, & sic malam

fortunam corrigere. at vult Ovi-

dus eum qui cum amica ludit, &

male jactare tesseras, hoc est infeli-

cem jactum adducere, & male etiam

calculos dare. favente fortuna bene

aliquis jaciebat, artis autem erat ut

bene calculum daret. hinc ars & for-

una pariter in hoc lusu valebant ve-

tas Epigramma paulo ante citatum:

Hic proprium faciunt ars & fortuna pe-

viculum.

Hæc cavet adversis casibus, illa favet.

ex vario tesserarum jactu varie per

scripta, & lineas movebantur ac dis-

ponebantur calculi. ποικιλότητων

ἑσῶν calculorum vocat Agathias Epi-

grammate in tabulam Zenonis:

Τοιῆ ποικιλότητων ἑλέν ἑσῶν.

narrat deinde toto Epigrammate,

qualis situs vel ordo ac positio calcu-

lorum fuerit, nigrorum alborumque

in illa Zenonia tabula. ποικιλότη-

των ἑσῶν illam ἑσῶν, ordinem nomina-

vit Quintilianus: *repetitio totius cer-*

taminis ordine, quo dato errasset re-

cordatus. Aristænetus ποικίλας με-

ταώσεις τῶν ψήφων, epist. xxi. lib. i.

ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀντιπῶσιν ἀσπραλίτων

ἢ κυβδων συχόμενα τῶν ἐν, & ἑσῶν

μεμηγῶν, καὶ πύθεν ὡς τὰς ποι-

κίλας μεταστάσεις τῶν ψήφων πολλὰ

ἀπολογισθόμεθα, ἐμωτὸν καὶ τῶν ἑ-

ταδέστρον τῶν παιδιῶν ἠπώμα· πολ-

λάκις γὰρ μεταρῶν ἐν τῶν πύθεν ταῖς

ἡμετέραις βολαῖς ἀντὶ τῶν ἐμῶν ταῖς

ἐκείνων ἀποδοθῆναι ψήφους. infelix hic

ex a quo amator, & aleator, quoties

cum rivalibus suis luderet, adeo præ

amore nihil videbat, ut sæpe ex jactu

tesserarum, quem ipse jecerat, non

suos sed adversariorum calculos mo-

veret, ac ordinaret. quotiescunque

aurem aliquis hunc lusum ludens,

calculum dedisset, & mox pœnitentia

ductus, datum reducere ac revoca-

care vellet, licebat hoc ei facere, mo-

do fieri concederet is quicum lude-

bat. Cicero: *ita tibi concedo, quod in*

duodecim scriptis olim, ut calculum reducas,

si te alicujus dati pœnitet. Græci dicunt

ἀναθέσθαι ψήφον, calculum reducere-

θεσθαι ψήφον, est calculum ponere-

contrarium, ἀναθέσθαι, quod est ex eo

loco in quem datus erat, retrahere,

& in pristinam sedem revocare. Plato

Hipparcho: *ἀλλὰ μὴ καὶ ὡς περὶ*

τῶν ἐθέλω σοι ἐν τοῖς λόγους ἀνα-

θέσθαι ὅ, π βέλῃ τῶν εἰρημίων, ἵνα μὴ

οἷη ἐξαπατῆσθαι. ex his etiam collige-

re licet πετῆς & duodecim scripta

non esse diversa. nam proculdubio

ad hunc Platonis locum Cicero allu-

sit. θέλω σοι ἀναθέσθαι, ad verbum est,

volo tibi concedere ut calculum reducas:

volo tibi calculum corrigere. Hesychius:

ἀναθέσθαι, μετανοῆσαι. ἐπὶ τῶν πύθεν

ἐλέγχεσσι οἱ γὰρ παίζοντες καὶ ταῖς ψήφους

ἐδιόρθων. ita legendum apud Hesy-

chium. vulgo excusum est, ὁμολο-

γήσαι. μετανοῆσαι autem exponit He-

sychius. nam proprie ἀναθέσθαι signifi-

cat, dati calculi pœnitere, & eum re-

vocare. Antipho ὡς ὁμολοῦσθαι ἀνα-

θέσθαι δὲ ὡς περὶ τῶν βίων σοὶ ἐστὶ

vitam ut calculum reducere ac revocare non

datur. ἀναθέσθαι βίον Græci Gramma-

tici interpretantur, ἀναθεῖν βίωνος με-

τανοῆσαι ἐπὶ ὑπετέρῳ βίῳ. recte

igitur μετανοῆσαι reposuimus apud

Hesychium pro ὁμολογῆσαι. Suidas

exponit,

exponit, μετρίως, μετρεσθίως, μετρίως κ' ἀναθεσθίως, τὸ μετρίως, τὸ ἀναθεσθίως, διότι τ' ἐπιτρεσθίως καὶ ταῖς κεκνη-
μενῶν ἢ ψήφους διορθῶντων. datum cal-
culum corrigere, nihil aliud est quam
jam promotum reducere ac revocare.

Aufonius de tabulæ certamine:

*Narrantem fido per singula puncta recursu
Quæ data per longas, quæ revocata mo-
ras.*

ad singulos bolos, hoc est ad singulos
tesserarum jactus, secundum puncta
dabantur, hoc est movebantur calculi.
at si male datum calculum judicabat
lusor, pœnitentia ductus eundem re-
vocabat, concessu collusoris. Erravit
magnopere Turnebus qui bolos in
eo ludo dari revocarique solitos ad-
notavit, atque ita locum illum Auso-
nii interpretatus est. boli sunt jactus
tesserarum, vel etiam tessera ipsa
quæ jaciebantur. atqui boli non da-
bantur nec revocabantur, sed sim-
pliciter jactabantur. prout autem boli
cecidissent, ita dabantur calculi, aut
si alicujus dati pœnituisse lusorem,
revocabantur. Ovidius:

Tu male jactato, tu male jacta dato.

male jactabantur tessera ab infelici
aleatore: male dabantur calculi, ab
imperito lusore. jacti igitur proprie
dicebantur tessera, dari calculi. hinc
jactus videtur proprie vocari debuisse
tessera, quod jaceretur; datus autem
calculus, quod daretur. at vice versa
datos vel dados vocamus tesseræ, jactus
vero calculos. hinc jacti vel jactones no-
bis hodieque dicuntur calculi quibus
in putandis rationibus utimur. Græci
sane βόλες non tantum tesserarum
jactus, sed etiam tesseræ ipsas nuncu-
parunt. Eustathius: κύβοι μὲν οἱ κα-
τασκευασμένοι ἐξ ἀπλοῦροι βόλοι, καὶ
εἰσὶν κατασκευασθέντες ἐν τῷ βάλανῳ.
inde diminutivum, βολίον, tessera.

Glossæ: βόλια, tessera. alia Glossæ:
tessera, βόλια, ψήφοι. Hesychius:
πετρί, βόλια ἐν οἷς παβλίζουσι. in ve-
teri inscriptione tabulæ lusoria,
quam paulo post proferemus: εἰς τὰ
βόλια παίζων, tessera ludens. βολίδας

etiam appellarunt. Epigr. Græcum
εἰς τὰ βόλια.

Μήτε δὲ νικήσας μεγαλίξει, μήτε
ἀπολειφθῆς

Ἀχηνῶσι, τὴν ὀλίγη μεμφομένη
βολίδα.

item aliud εἰς τὸ αὐτό.

Παίγνια μὲν πᾶσι πάντες, τύχης δ' ἐ-
περῆσθε πᾶσι ἑρμῆ

Ταῖς ὀλίγαις πάντας ἐμφέρε βολί-
δι.

jacula veteribus Latinis. Isidorus: olim
autem tessera jacula appellabantur à ja-
ciendo. jaculum est βολίς vel βολία.

Glossæ: βολίς, jaculum. quemadmo-
dum autem πετρίες Græci & protel-
feris, & pro calculis usurparunt, sic
Latini etiam tesseræ posuerunt,
ἀντὶ κύβων καὶ ἀντὶ ψήφων. Glossæ: τες-
σερα, βόλια, ψήφοι. Græci quoque re-
centiores, παβλία tam de calculis,
quam de tessera dixerunt. quo mi-
nus mirum est, datos nos hodie voca-
re tesseræ, cum ita vocari potius de-
berent calculi, & jactus è contrario
pro calculis sumere, cum id nomen
magis conveniret tessera, quod ja-
ciantur. Græci quoque Grammatici
κύβων, πᾶσαν ψήφον τετραγώνιον dici
autumant. calculi vero, sive ψήφοι
quibus in tabula ludebatur, erant ro-
tundi. Tabulæ porro lusum, hoc est
τὴν πετρίαν, à Palamede inventum
fuisse inter omnes constat. Sopho-
cles in tragœdia cognomine:

Οὐ λικόν ἐστ' ἢ δὲ ἀπώσε σὺ
θεῶ

Εἰπὴν, ἄρ' ὄντι τε ἀγαστρίους σφω-
τώτας

Ε' φεύγε, φλοίσβη μὲν κῆπον κλη-
μενῶν,

Πεσὺς κύβους τε τετραγώνιον ἄ-
κῶ.

Euphorion: Πεσὰ Ναυπηλάδα.
πεσὺς igitur invenit Palamedes. scri-
bit Herodorus Lydos tesserarum lu-
sum primos reperisse, & talorum,
& pilæ, πᾶσι πεσῶν τέτων ἢ,
inquit, τὴν ὄρεσιν ἐν οἰκίστη
Λυδί.

Αὐδοί. Græcorum igitur inventum
 οἱ πεῖτοι à Palamede, belli Trojani
 temporibus. qui πεισὺς apud Hero-
 dorum talos, aut calculos verterunt,
 falsi sunt. jam multo ante Palame-
 dem & tessera, hoc est κύβοι, & tali,
 hoc est ἀπράσαλοι erant reperti. Ψή-
 φος etiam hoc est calculos non pri-
 mus invenit, sed πεισὺς. diximus
 jam supra πεισὺς non simpliciter aut
 calculos aut tesseras significare, sed &
 calculos simul & tesseras, & lineas
 etiam sive scripta quibus tabula luso-
 ria distinguebatur. hæc omnia signifi-
 cabat vox una πεισὺς ὁμωνύμως.
 Grammatici: ἴσῃον ἢ ὅτι βόλια κυ-
 βότων τὰς πεισὺς φασὶν οἱ παλαιοί.
 καὶ ἢ πεισὺς ἐδέτερος οἱ πεισὺς. καὶ
 ἢ πεισὺς ὁμωνύμως ἢ γραμμῆ, καὶ ἢ
 ψήφου. Hesychius: πεισὺς, ἐστὶς
 ἐκλήθη τὰς ψήφους αἷς ἐπαιζόν. πει-
 σὺσι, τοῖς κύβοις, ὡς ἂν τὸ πῖτριν
 αὐτὰς. quoties ergo legimus apud
 veteres τὴν πεῖτον κλυὰ à Palamede
 inventam, de hoc lusu debemus in-
 telligere, qui tesseras calculisque con-
 stabat, & tabula in qua ludebatur, li-
 neis multis distincta, per quas calculi
 movebantur ad tesserarum jactum.
 totam istius ludi dispositionem mo-
 do πεισὺς, modo κύβον vocabant ve-
 teres, quod & tesseras & calculis si-
 mul perageretur. Eustathius: Ἡ ἐγ-
 γράφη ἐν Φανερώς Διὰ φέρειν δηλοῖ
 κύβον καὶ πεισὺς, ἐν οἷς λέγεται ὅτι Λυδδοί
 τὰς κύβους ὄρεον καὶ τὰς ἀπράσαλους καὶ
 τὴν σφαιραγῆν, καὶ ἄλλα παίγνια τῶν
 πεισὺς. μοχρὸν πεῖταις, ita scri-
 bit: ἴσῃον δὲ καὶ ὡς ποτὲ μὲν μέγας
 κύβου ἢ ὅλη Διὰ θεοῖς τὴν παιδιὰς.
 ποτὲ δὲ πεισὺς. quod enim & tessera
 & calculus ad hunc lulum adhiberen-
 tur, interdum κύβον, interdum πει-
 σὺς totum ludum appellarunt. pro-
 prie enim πεισὺς calculum significa-
 bat. Romani quoque aleam dixerunt
 hunc ludum, ut Græci κύβον. quod
 supra jam à nobis notatum est. tabu-
 lam etiam τὴν ὄλην Διὰ θεοῖς τὴν παιδιὰς
 vocarunt à tabula in qua ludebatur.

tria enim totum hunc ludum consti-
 tuebant, tessera, calculi, & tabula li-
 neis xii. conscripta. tabulam τῶν λι-
 θιον πεῖτον κλυὰ Græci vocant & ἀβά-
 κιον. inter κύβους τὰ ὄργανα recenset
 Pollux & ἀβάκιον. κύβους τὰ σκόνη,
 ἀβάξ, ἀβάκιον, κύβοι, &c. idem alibi:
 Ἀμφίς ἐν τοῖς κύβου ταῖς εἰρηκεν τυ-
 λια, κηρῆ, φηρῆ, κηθῆ, κήσκιον,
 ἀβάκιον, κύβοι, πεῖτοι. hinc Παλα-
 μήδειον ἀβάκιον. Grammatici Græci:
 τὴν πεῖταιν Παλαμήδης ὄρεῖν λέγει.
 ἢ παρώνυμον τὸ Παλαμήδειον ἀβά-
 κιον. Latini Græcique recentiores ta-
 bula quoque inventionem Palamedi
 passim tribuunt. sed tabulam cum no-
 minant, totam ludi complexionem
 intelligunt, tesseras calculisque con-
 stantem, & in tabula lusitari confue-
 tam. vetus Epigramma Latinum
 ἀνέκδοτον, de tabula:

*Has acies bello similes cano, quas Pala-
 medes*

*Constituit casu vario, paribusque peri-
 clis.*

aliud Epigramma vetus, etiam ἀνέκ-
 δοτον, de tabula similiter inscriptum:

*Hoc opus inventor nimium Palamedis a-
 mavit,*

Et parili excellens Mucius ingenio.

Suidas: τὰ βλά, παιδιὰς ὄνομα τὸ ἐ-
 φεῦρε Παλαμήδης. Joannes Antio-
 chensis, cujus locum jam supra retu-
 limus: ὁ Παλαμήδης Διὰ τὴν βλάς
 τὴν γήινον κήσκιον ἠνίκατο. τὴν ζωδιαγῆν
 κύκλον Διὰ τὴν ὀδώκα κήσκιον, &c.
 verum enim vero magnopere obser-
 vandum est, istum tabulæ lusum, cu-
 jus inventionem multi Palamedi de-
 fendunt, longe mihi diversum videri
 ab antiqua illa πεῖταις, cujus aucto-
 rem repertoremque faciunt Palame-
 dem antiquissimi Græci scriptores.
 hoc tabulæ ludicrum tesseras calculif-
 que peragebatur, arte ac fortuna tem-
 perabatur, in tabula vero ludebatur
 duodecim lineis descripta ac notata,
 per quas vario situ atque ordine cal-
 culi disponebantur, & promoveban-
 tur: ad singula cadentium tesserarum
 puncta. quare Latini duodecim scripta
 hunc

hunc lusum vocarunt. duodecim enim scriptis erat distincta tabula. triginta calculis totum opus constabat, quindecim nigris, & quindecim albis. at vetus Græcorum πεπία quam à Palamede proditam perhibent, longe alia. πεπία illam quasi πεντέων dictam volunt Grammatici, quod uterque lusorum quinque tantum calculos haberet, & quinque lineas in quibus statuebantur illi calculi. sic quinae utrinque lineæ. inter illas alia quadam media ferebatur, quam sacram vocabant. qui inde calculum movere cogebatur, proverbium tollebat, κινῶ τ' ἀφ' ἱερῶς. hunc lusum ita Grammatici describunt: ἐπειδὴ δὲ ψῆφοι μὲν εἰσὶν αἱ πέντε, πέντε δὲ ἐκάτερο εἶρε τ' παιζόντων ἐπὶ πέντε γραμμῶν, εἰρήτως εἴρηκε Σοφοκλῆς:

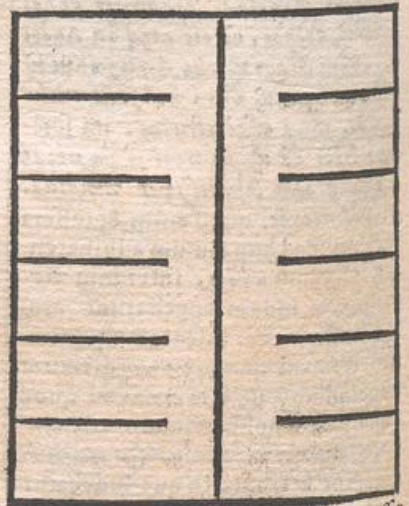
Καὶ πέντε ἀπὸ πέντε γραμμῶν, καὶ κύβων βολαί.

τ' δὲ πέντε ἐκάτεραθεν γραμμῶν μέση τις ἡ ἱερὴ καλεσμένη, καὶ ὅ τ' ὀκτείδεν κινῶν πέντε παρομιλίαν ἐποίησεν, κινῶ τ' ἀφ' ἱερῶς. tesserae in illo genere ludi nullum locum habebant: solis calculis res agebatur, qui de linea in lineam promovebantur, usque ad medianam, quæ & sacra dicebatur, ad quam qui pervenerat, ultima necessitate compulsus, & ad incitas redactus, calculum inde movebat, in extremum subsidium. nihil enim post hanc restabat, & manus erant victori dandæ. inde proverbium, κινῶν τ' ἀφ' ἱερῶς, ἐπὶ τ' ἀπεγνωσμένων καὶ ἐξάτης βοηθείας δεομένων. Alcaei verba ita legenda sunt: νῦν δ' ἔτ' ἐπιτρέψω κινήσας τ' ἀφ' ἱερῶς πυκινὸν λίθον. tesseras ad hunc lusum non fuisse adhibitas locuples testis Hes. his verbis:

Καὶ πέντε ἀπὸ πέντε γραμμῶν, καὶ κύβων βολαί.

Σοφοκλῆς Ναυπλίου πυργαεῖ. παροῦσιν πέντε γραμμῶν ἐπαιζόν. Διγ. Φερ. δὲ πεπία κύβων ἐν ἡ μὲν τὰς κύβων ἀναρίπτεσιν ἐν δὲ τῇ πεπία αὐτὸ μόνον τὰς ψῆφους μετὰ κινήσει. aperte κύβων ἀπὸ τ' πεπίας distinguit,

quod in κύβων tesserae jactarentur, in πεπία vero solum calculi transmoventur. atqui πεπία idem Grammaticus, alibi κύβων interpretatus est, & πέτσειν, κύβειν, πεπία, καὶ Διγ. κύβων παιδιὰ. quid ad hæc respondendum? an mutatam fuisse dicemus, & à posterioribus interpolatam totam illius ludi rationem quem Palamedes invenerat? ut tesseras addiderint posteriores, calculorum numerum linearumque ampliarint, & alia multa de novo commenti sint in hac lusione, quæ ab inventore prodita non fuerat. Dici certe hoc poterat, sed longe verius est quod mihi subito dum hæc scribo in mentem venit: duplicem apud Græcos usitatum fuisse πεπία, alteram à Palamede, alteram ab Ægyptiis. quæ à Palamede instituta est, simplicissima fuit, & solis quinque calculis quos πέντε Græci dicunt, ab utraque ludantium parte tractabatur, absque tessera. nam quinque calculos unusquisque lusorum habebat in quinque lineis ponendos. hinc πέντε ἀπὸ πέντε γραμμῶν Sophocli. sic decem lineas habebat tabula in qua ludebatur, & unam præterea medianam, quæ inter illas decem protendebatur, quam dicebant sacram. formam tabula oculis subjiciemus.

possit

possit tamen aliquis putare lineas omnes in illa tabula parallelas fuisse descriptas ad hunc modum.

ut sit, quina ab utraque parte lineæ dabantur lusoribus. uterque pars hæc' éαυτὸν habebat. media inter illas sacra trahebatur, ad quam victus quasi ad ultimam anchoram confugiebat. Eustathius ex vetusto nescio quo auctore: τὰς δὲ πρὸς ἑξήψηφας εἶναι πέντε, αἷς ἐπὶ πέντε γραμμῶν ἐπαιζόν ἐκατέρωθεν, ἵνα ἕκαστος τὸ πείτδόντων ἔχη πὰς κερδ' ἑαυτίν. Σοφοκλῆς.

Καὶ πρὸς ἀπεντίγραμμοῦ καὶ κύβων βολῆς.

παρεβίβειτο δὲ φησὶ δι' αὐτῶν καὶ μέση γραμμὴ, καὶ ἱερὸν ἀνόμαζον, ἐπεὶ ὁ νικῶν μὲν τὰ ἐσχάτην αὐτῷ ἵεται. nulla in hoc lusu fortuna aut alca: nam nullæ tessera. ars igitur omnia faciebat. ideo Sophocles de his πρὸς αἷς loquens, quos primus invenit Palamedes, semper eos ἀπὸ τῶν κύβων separat. in tragœdia Νηωπλίᾳ Πυρραῖς:

Καὶ πρὸς ἀπεντίγραμμοῦ, καὶ κύβων βολῆς.

in tragœdia Παλαμῆδῃ:

Πρὸς αἷς κύβους τε, περπὸν ὄργιας ἀκτῶν.

non erraverit igitur qui πρὸς αἷς apud

Herodotum verterit calculos, ubi dicit, tesseras & talos à Lydis inventos, & alia hujusmodi ludicra πάλω πρὸς αἷν. πρὸς αἷς enim sive πρὸς αἷς ibi sunt calculi. Ægyptiaca vero πετρεῖα longe operosior erat & ingeniosior quam illa Palamedica. tota siquidem φιλοσοφικῶς & ad rationem astronomicam, composita fuit & excogitata. & hæc ipsa nostra est, de qua nunc tractamus, quæ tesseras calculisque in tabula duodecim lineis exarata ludebatur, quam propterea Romani duodecim scriptorum appellabant. narrat Plato in Phædro primos omnium hominum Ægyptios invenisse ὄρθρον καὶ λοφισμὸν, καὶ γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν, ἐπὶ δὲ πετρεῖαν καὶ κύβειαν, καὶ δὴ γραμμάτια. Græci commentatores ibi notant πετρεῖαν minime à Platone designari τῶν παρ' ἑλλήνων, quam primus scilicet reperit Palamedes, sed τῶν Ἰσθηθῶν πετρεῖαν πείτδοντες. πείτδοντες vocant, quam Latini tabulam, Græci recentiores τῶν βολῶν. tabula enim duodecim lineis conscribillata, cursum Solis ostendebat per duodecim Zodiaci signa. καὶ (γραμμάτια) γὰρ πάλωθιον ὡστερ ὅτι τῇ πείτδοντῃ παυδίᾳ δι' ἑπὶ τὴν κινήματα ἡλίου καὶ τῶν σεληνῶν, ἐπὶ δὲ καὶ τὰ ἐλλειπτικὰ πρὸς ἀστρονομίαν Αἰγυπῆσι. Scribit idem Eustathius alio loco philosophicam fuisse Ægyptiorum πετρεῖαν. ὅτι δὲ, inquit, τῶν πρὸς αἷν ὄργιας ἰν Αἰγυπτίῳ ἀναβέβαιον ἐπερὶ, καὶ ὅτι ἐπακτικὴ, ἀλλὰ φιλοσοφικὴ ἢ Αἰγυπτιακὴ πετρεῖα, ὅτι ἄλλοις δηλῆται quis negare possit illam Αἰγυπτιακὴν πετρεῖαν. tabulam fuisse veterum in qua tesseras calculisque ludebatur: quem quidem ludum philosophia multa refertum esse sic adstruunt. tabulam enim terrenam istam, quam calcamus, mundi plagam significare. duodecim scriptis sive duodecim lineis, δώδεκα κλίσεις quidam vocarunt, duodecim Zodiaci signa designari. per septem tesseras quæ in psephobolo habebantur, septem

tem planetas representari. per pyg-
 zum, altitudinem cali. hunciptum
 tamen ludum, & hanc ipsam φιλοσ-
 φικῶ πετρίαν plerique auctores
 non Ægyptiis sed Palamedi tribuunt,
 & ab eo primum inventam esse scri-
 bunt. Suidas: τὰ βλα, παιδιὰς ὄνομα.
 ταύτην ἐφεύρε Παλαμήδης εἰς Ἀγ-
 γωνίῳ τῷ ἑλλητικῷ στρατῷ σὺ φιλο-
 σοφία πολλή. plura testimonia supra
 congesimus. sic utramque πετρίαν
 sæpe auctores confundunt: simpli-
 cem illam nimirum quæ solis quin-
 que calculis, in quinque lineis absque
 tessera ludebatur, cujus repertorem
 fuisse Palamedem canit Sophocles:
 & istam duplicem, & φιλοσοφικῆς τέ-
 ρου, quæ quindecim calculis ad tesse-
 ram lusitabatur in duodecim lineis
 sive scriptis, quam multi ab Ægyptiis
 repertam esse volunt, & cujus etiam
 nonnulli auctorem faciunt Palame-
 dem. Igitur Hefychius quum πε-
 τρίαν ἀπὸ τῆς κυβείας distinguit, mani-
 festo simplicem illam intelligit quæ
 meris calculis, absque ullo tessera-
 rum jactu exercebatur: quum vero alio
 loco πετρίαν interpretatur, Ἀπὸ κυβ-
 βαν παιδιάν, de ista duplici accipit,

in qua & tessera jactabantur, & ad
 earum jactum calculi movebantur.
 de hac etiam accipiendi auctores
 quoties πέτριος ἀντὶ κυβέων usurpant,
 & πέτριος ἀντὶ τῆς κυβέων. Hefych.
 πεσοῖς, πετρίαις, βολίοις, κύβοις.
 inde apud Aristanetum πεσοῖ sunt
 tessera: καὶ πεσοῖ πικροντες ἀτυχῶς
 εἰ ἐμῶν, δὲ βολώτερον δὲ τοῖς κύβοις.
 in hoc enim ludo πετρίαι sunt tessera,
 in illo altero simplici sunt ψῆφοι,
 hoc est calculi. Suidas: πεσοῖ, κύ-
 βοῖ, καὶ πεσοῖ ψῆφοι παρ' Ἡρόδοτου
 ἐν οἷς ἐπαίζον. corrigendus idem
 Suidas in his verbis: πετρίαις, τα-
 βλίξοι καὶ πετρίαις, παιδιαις, αἰ-
 λοῖς. lege: παιδιαις, τὰ βλα, vel
 ταύλαις. Hefychius: πετρίαις, κύ-
 βοις, τὰ βλα, παιδιαις. male apud
 Hefychium παιδιαις. Tabula porro
 veteris lusoriae formam ex Thesaurο
 antiquarum inscriptionum Gruteri
 nostri prolatam heic subjiciemus. ibi
 enim hæcenus ignorata latuit, & ni-
 hil minus quam tabulam eam luso-
 riam esse cogitarunt docti. sic igitur
 habet.

Rome

Roma tabula marmorea reperta in piscina publica prope Armilustrum in vinea.

Hæc tabula marmorea, alveus plane fuit veterum lusorius, in quo tesseriis calculisque ludebant, quique duodecim scriptis sive lineis ex utroque latere distinctus erat. longiorem vides esse quam latiore. ita fiebat. Plinius ex actis triumphorum Pompeji Magni: *transtulit alveum cum tesseriis lusorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quattuor.* tertia pars igitur latitudinis ad longitudinem adjiciebatur ut plurimum, in illis lusoriis alveis fabricandis. talis etiam hodieque forma nostrorum alveolorum, quæ *tabularia* dicimus. Ceterum tabulam illam marmoream tesserariam fuisse, si nihil aliud ostenderet, certe inscriptio ejus, satis hoc fatetur. ea præter vitiosam scribendi consuetu-

dinem qua tunc utebatur vulgus, vitiose etiam à viris doctis descripta est. sic autem videtur scriptum fuisse in marmore.

ΟΔΕ ΠΕΖΩΝ
 ΤΟΝ ΙΣ ΤΑ
 ΒΩΛΙΑ
 ΙΣ ΧΣ
 ΝΙ ΚΑ
 ΚΕ ΒΟΙΟΙ ΤΟΥΣ ΕΓΡΑ
 ΨΑΝΤΑΣ ΑΦΤΟΝ
 ΚΑΙ ΠΕΖΟΝ
 ΤΑΣ ΙΣ ΤΑ
 ΒΟΛΙΑ
 ΑΜΗΝ.

quæ verba ita constituenda sunt:
 ὁδὲ παιζόντων εἰς τὰ βόλια Ἰησῆς
 Χριστός

Χειρὸς νικῶ, καὶ βοηθεῖ τὰς ἀφαιρούσας
αὐτὸν καὶ παιζούσας εἰς τὴν βόλεια.
Notabis obiter vulgarem & barbarum
Græce scribendi morem in hac
inscriptione, qui & alibi mihi in mul-
tis mediis infimique ævi monumen-
tis ac scriptis observatus est. ὁδὲ pro
ὁδὲ. πεζόντων, & πίζοντας, pro παι-
ζόντων & παιζούσας. κὲ pro &. hæc
scriptura mille locis reperitur in
antiquo Glossarum Codice. ἐπισφά-
ρα pro ἐπισφάρα. σφέρα pro
σφαῖρα. ἐλαία pro ἐλαία. ἔρα pro
αἴρα. & alia ὅσα κόνις. sic in veteri
inscriptione Græca Ἀθλίωσον legitur
pro Ἀθλίωσον. & in alia, κείτε pro
κείται. ἔνθα κείται Εὐδοκία. item in
alio saxo: καί κίτε pro καί κίτε) ὀ-
νταῖδε καί κίτε Νικηφόρος. οὐθαδὲ
καί κίτε Εὐστόχος. κὲ pro & in alio i-
tem monumento positum observavi.
ἰς in hac tabula pro εἰς, & βοιδί pro
βοηθεῖ & hæc quoque vulgo recepta
apud imperitos scribendi consuetudo.
sic in veteri inscriptione, ἔδεις pro
ἔδεις. & δὲ ψύχη pro δὲ ψύχη. αἰμνη-
ς pro αἰμνης. ΕΥΨΥΧΙ.
ΤΕΚΝΟΝ. ΟΥΔΙΣ. ΑΘΑ-
ΝΑΤΟΣ. & in alia Ὀδρόμι pro
Ὀδρόμι. frequens etiam hæc scriptura
occurrit in vetusto Glossarum ex-
emplari manu exarato, qui in Biblio-
theca clariff. P. Puteani servatur.
ἀφτὸν pro αὐτὸν eadem tabula scrip-
tum præfert. ita pronuntiabat, scri-
bebatque illo tempore Græcorum
vulgus. sic ἀφθέντης pro αὐθέντης
scribere amabant, & κλάσιμην pro
κλαύσιμην, & alia sexcenta similiter
de quibus nos alibi. βοηθεῖν πνα,
recentioris hellenismi loquutio, quæ
frequenter occurrit apud Græcos au-
ctores infimi ævi. apparet hanc tabulam
lusoriam Christiani hominis
fuisse. nam & crucem in medio fin-
gendam curavit, & Christi nomen
scribendum, parum Christiane. nam
& impie, adjutorem illum futurum
dicit ludentibus aleam, legibus veti-
tam, bonisque moribus contrariam,

omnibus olim Christianis impermi-
sam, postea solis interdictam clericis.
Justinianus Novella cxxiii. ἀπα-
ρομομεν δὲ τοῖς ὁσὶα ἑταῖς ἐπακόσμις
καὶ πρεσβυτέρους καὶ ἀρχιεροῖς καὶ ἑ-
πίσκοποις, καὶ ἀναγνώστους καὶ πω-
λάταις οἷς δὴ ποτε διαγῆς τὰ μὲν ὁ-
νήματα καὶ κεραιὶ τὰ βλίζεν ἢ τὰ
αὐτὰ παιζόντων κριναιὶς ἢ γενομένη
γινεῖσθαι. Canon tamen quinquagesi-
mus sextæ synodi tam laicos quam
clericos alea ludere vetat. qui in eae
similis est xliiii. Canoni sanctorum
Apostolorum. nunc tabulam ipsam
per partes ac veluti per lineas explic-
tus. dextrum vides ejus latus & sin-
istrum, utrumque à summo ad imum
duodenis descriptum lineis, sibi in-
vicem respondentibus, & ex aduerso
oppositis. sic fiunt in totum viginti
quattuor lineæ, quibus hæc tabula
distincta est. totidem hodieque sunt
in nostris alveis lusoriis. prima de
summa linea dextri lateris, quasi sola
posita est, si recte nobis tabulam ex-
presserunt, nam longiore intervallo à
sequentibus separatur. post eam se-
quuntur ternæ æquis spatiis dispa-
ræ. post eas alix binæ quæ per decem
sem inter se junguntur. hæc senæ li-
næ dimidiatum latus dextrum tabu-
læ constituunt. sequuntur in eisdem
lateris altera parte, ternæ lineæ æqui-
libus intervallis à se disjunctæ: inter
paulo longiore relicto spatio, alix
ternæ & ipsæ æqualiter distantes in-
vicem, hæc sex fiunt. sic duodecim
lineas sive scripta latus habet dex-
trum, totidem sinistrum, eodem or-
dine parique situ positas. ternis igitur,
ut vides, lineis descripta erat ve-
terum tabula, hodierna senis. nam
quater senæ lineæ hodie in nostris
lusoriis tabulis habentur descriptæ.
Isidorus de figuris tabulæ: sed & ipsa
vias senariis locis distinctas propter æquas
hominum, trinariis lineis propter æquas
argumentantur, inde & tabulam ternis de-
scriptam dicunt lineis. primam dextri
lateris lineam, dicebant & summam.
Græci quoque recentiores Latine
vocatam

vocem retinuerunt, & σέμμον χῶρον
appellarunt in tabula. Agathias de
tabula Zenonis :

Ἐπὶ μὲν ἐκλῖθ' ἔχεν, μέλαν ἔνναλθ'·
αὐτὰρ ὁ σέμμον
Διοσάς ἀμφιέπων ἴσθ' ἔλω δέκλι-
τῶ.
Ὅς δὲ πέλας μὲν σέμμον, ἔχεν
δύο.

ultimam infimamque lineam dextri
lateris duodecimam vocabant. reve-
ra enim erat duodecima. ab illa ulti-
ma dextri lateris linea quæ & duode-
cima, transibant ad ultimam sinistri
lateris ex adverso respondentem &
oppositam, eamque tertiam deci-
mam appellabant. Epigramma in ta-
bulam Zenonis :

Ἀμφὶ δυοδέκλιθον διέπεσον εἴκελοι
ἄλλαι,
καὶ τρισηκιδέκλιτῶ ψήφῳ ἔκειτο
μία.

post tertiam decimam, sequebatur lo-
cus quartus decimus quem Antigonum
dicebant. post Antigonum
quintus decimus, atque ita deinceps
secundum numerorum ordinem a-
scendentes numerabant usque ad pri-
mam sinistri lateris lineam, quæ &
vigesima quarta erat, & ultima om-
nium viginti quattuor tabularum
statuebatur. πύμαθ' ἠὲ χῶρον eam
vocat Agathias :

— εἰσέτι δ' ἄλλας

Ἐχεν διχθαδίας τέτραλθ' ἐν πυ-
μάτῃ.

τέτραλθ' ἐν πυμάτῃ, erat vigesi-
mus. fortasse tamen aliquis existima-
re possit, nec sine ratione, decimum
tertium locum sive scriptum tabula
non illum fuisse, qui sinistri lateris
ultimus erat, sed qui primus. nam à
duodecimo puncto & ultimo dextri
lateris, verisimilius videri transitum
esse factum, ad primum sinistri late-
ris, quam ad ultimum. hoc etiam mi-
hi verisimilius videtur. prima igitur
& summa linea sinistri lateris seque-
batur ultimam & duodecimam dex-
tri: ideo tertia decima ipsa dicebatur.
sic πύμαθ' ἠὲ χῶρον, quem vocat Aga-

Tom. II.

thias, vigesimus quartus, atque idem
ultimus & infimus sinistri lateris.
punctum, lineam, scriptum, locum confun-
dimus. nam hæc omnia σωάνυμος
sunt. præter nomina numerorum
quæ punctis illis sive locis tabulæ im-
posita erant, unus etiam dicebatur,
Ἀνίχθον, & alter δὶθῶ. Agathias:
— μενάδα δ' ἄλλῳ
Ψήφον τῶ πυμάτῃ ἀμφιέπεσον
δὶθῶ.

& paulo post :

Δίξυες Ἀνίχθον διενόσμεον. —

δὶθῶ Latinum nomen est, ut &
σέμμον. δὶθῶ igitur est divus. ne-
mo nescit Imperatores Romanorum
divos post mortem appellatos. Hic
tabulæ ludus ad imaginem belli pla-
ne compositus erat. inde tabulæ cer-
tamen dicebatur. in eo calculi nigri
vel russei cum albis certabant. vetus
Epigramma :

Decertantque simul candidus atque ru-
bens.

& in alio :

Namque acie aequali concurrat rufessens
albo.

item aliud :

Hæc acies bellis similes cano, quas Pala-
medes

Constituit.

sic in uno latere tabulæ locus erat,
qui dicebatur divus; quasi Regis Ro-
mani sedes: in altero oppositus &
contrarius, Antigonus. quod est no-
men Macedonum regis: quos semper
Romanis adversos & contrarios fuisse
notum est. albi calculi cum nigris
vel rubeis certabant. albi in dextro
latere statuebantur, nigri in sinistro.
Divus erat in dextro latere, Antigo-
nus in sinistro. duodena puncta u-
trumque latus habebat, invicem sibi
opposita & contraria. hinc duodecim
scriptorum ludum Romani eum dixe-
runt. hinc δώδεκα κίους, & δώδεκα
χαρακώματα in tabula fuisse dicunt
Johannes Antiochensis, Cedrenus,
Suidas, & Isacius Porphyrogeneta.
Martialis quoque duodeno puncto tesse-
ram in tabula numerari dixit. puncta
enim

Bbb

enim

enim & scripta, & κείσοι, & χαρά-
 κώμαα & γαρομμαι & χάραι & li-
 neæ, idem significant in hac re. non
 igitur existimandum est, quod duo-
 decim scriptorum ludus hic vocaretur,
 eo duodecim tantum scriptis to-
 tam fuisse distinctam tabulam. ut al-
 terum latus sex modo puncta vel scri-
 pta habuerit, alterum totidem, & sic
 duodecim in rotum puncta tabulæ
 fuerint: ideo enim *duodecim scripta*
 vocabantur, quod utrumque latus ta-
 bulæ seorsim sua duodena puncta sive
 scripta haberet ex adverso sibi oppo-
 sita, & contrarios sustinentia calcu-
 los, & inter se sub tesserarum jactu
 decertantes. sic plane in lusu *πέπτείας*
 Palamedicæ *πεντέσραμμοα πεισά* di-
 cebantur, quod utrumque tabulæ la-
 tus seorsim quinque lineis descri-
 ptum esset. nam tota tabula decem
 lineis erat distincta, & alia præterea
 undecima quæ per medium illarum
 trahebatur, & sacra nuncupatur.
 quod ad hunc vero tabulæ lulum at-
 tinet, & duodecim scriptorum, scien-
 dum est omnino eundem esse paucis
 mutatis, cum eo quem vulgo *tristra-*
cium appellamus, *ὄνομα τριστηράκιος*,
 à sono quem calculi in tabula moti
 faciunt. similiter enim in hoc & in
 illo fortuna temperatur arte, tessera-
 rarum calculorumque usus est, & cal-
 culi ad jactum tesserarum moventur.
 par in utroque calculorum numerus.
 pari quoque punctorum linearumve
 numero conscribilla tabula. ratio
 vero ludendi in quibusdam parum
 diversa. qualis autem & quanta di-
 versitas fuerit antiquæ tabulæ & ho-
 diernæ, nos libello peculiari, quem
 de utriusque ludi comparatione scri-
 psimus, adfatim tractamus. *Tristra-*
cium antiquorum belle describit Aga-
 thias epigrammate *εἰς τὰ βλάτα Ζη-
 νων*, ubi situm ordinemque calcu-
 lorum Zenonis, qui albos erat sorti-
 tus, nigrorumque qui collusori ejus
 obtigerant, posituram, postquam an-
 xie & accurate commemoravit, indi-
 cat sub finem & exponit, qualiter
 Zenon, & quibus punctis captus sit,

& victus discesserit, infelici tessera-
 rum jactu:

Δοιὰ τῆ ἐξ τῆ πέντε κατήγαγν. αὐλι-
 κα δὲ ὄκτω

Αὐζυγας εἶχει ὅλας πρὸς δε μισ-
 ζομένης.

quæ nos alibi pluribus explicamus.
 nihil enim in his viderunt eruditissi-
 mi viri: qui & ingenue ludum illum
 sibi ignotum esse fassi sunt. tribus au-
 tem tesseris tunc utebantur ad hunc
 lulum: nos duabus tantum. quindecim
 calculis: nos duodecim. quindecim
 tamen adhuc in tabula servantur
 calculi; quindecim nigri scilicet, &
 quindecim albi. præter *tristracium*
 quem vocamus, alium etiam ludum
 cum tesseris & calculis in tabula lusi-
 tare consuevimus. *Reginulam* vulgo
 vel *Reginetam* nominamus, quasi
 parvam reginam. nam ita quidam
 calculus nuncupatur. ingeniosus hic
 ludus, & multum habet artis, & su-
 per duodecim tantum tabulæ punctis
 luditur. vincit autem, qui omnes ad-
 versarii sui calculos capit. idem olim
 fiebat in ludicro duodecim scripto-
 rum. fit & hoc idem hodie in eo ge-
 nere *tristraci*, quem magnum vulgo
 vocant. varie enim luditur hic ludus,
 & varie etiam apud veteres ludeba-
 tur. tabula igitur antiquorum & no-
 stra, pæne eadem res. quod alibi plu-
 ribus adstruimus. *Tabula*, inquit Ili-
 dorus, *luditur, pyrgo, calculis, iussisq.*
 de pyrgo primum videamus. *pyrgus* e-
 rat pyxis in modum turriculæ facta,
 gradibus intus multis excisis, per
 quam tali & tessera in tabulam mit-
 tebantur, ne ab improba manu jacti,
 fallacia & arte quo quis vellet puncto
 eos cadere, confisterent. notissimum
 Martialis distichon de turricula:

Querit compositos manus improba mitte-
 re talos.

Si per me mittit, nil nisi vota facit
 & tali & tessera per turriculam mit-
 tebantur. hinc *Διόσειοι κύβοι*, &
Διόσειοι ἀσπράγαλοι Græcis. Pollux
 inter aleatoria instrumenta recenset,
Διόσειος κύβος, & *Διόσειος ἀσπρά-
 γάλος*, notus & *Æschinipis* locus in ea
 κτ' Τί.

ἢ Τιμάρχῃ. καὶ διερρίπτεται εἰς τὴν ὀ-
 δὴν ἀσπραγάλῃς τε πινῆς Διόσειδος, καὶ
 Φίμῃς καὶ κυβόλυτι καὶ ἔπειτα ὄργανα.
 male ibi vir doctus Διοσκίδης legit.
 movebantur autem & concutieban-
 tur in pyxide vel fritillo priusquam
 mitterentur. inde Διοσκίδης. ratio-
 nem addunt Græci Grammatici : ἢ α
 ἀγκυρῆσι καὶ ἄλλοις ὄσιν. Græci di-
 cunt κακρυγῆν τὸ κύβον, quod nos in
 idiomate nostro: piper le dé. pyxidem
 vel turriculam illam qua tesserae in
 tabulam fundebantur. cornetum hodie
 vocamus, quod ex cornu ut pluri-
 mum fiat. veteribus autem etiam ex
 cornu fiebat. Scholiastes Juvenalis:
 Fritillus Pyxis cornea qua Φίμῃς dicitur
 Græce. Pyxides enim dicebantur cu-
 juscunque materiae essent. veteribus
 ex buxo fiebat. Aufonius pyrgum in-
 tellexit his verbis :

— quos precipitante rotatu
 Fundunt excisi per cava buxa gradus.
 πύργον δὲ ῥαγετέον vocat Agathias, hoc
 est ligneam turriculam. vetus Epigram-
 ma nondum editum ita pyrgum de-
 scribit :
 In parte alveoli pyrgus velut urna resedit,
 Qui vomit internis tesseras gradibus.
 meminit & pyrgi Luxurius in Epi-
 grammate de tablista furioso :
 Effundit tabulam, mensam, subsellia, pyr-
 gum,
 Perditaque harpyæis ara rapit mani-
 bus.

& notandum eos pyrgi tantum men-
 tionem facere, ut & Isidorus qui
 scripsit tabulam ludi solitam pyrgo,
 calculis tesseraisque. eo dico quia
 Græci in tabulae descriptione præter
 pyrgum, etiam psephobolon nomi-
 nant. Johannes Antiochenus cuius
 locum jam supra ante retulimus :
 Διόσκιδης τὸ ψήφισμα, ἢ τὸ ἐν αὐτῷ περὶ
 κροκίαν τε ἐπὶ τῷ ἀσπρά τῷ πλάκῃ τῶν.
 Διόσκιδης δὲ τὸ πύργον τὸ ὑψὸν ἢ ἔργον.
 idem habet Suidas. sed quid sit ψή-
 φισμα, quaeramus: quid illa ἐπὶ
 κροκία, quæ in psephobolo erant.
 non dubium est κροκία tesseras dici.
 grana etiam hodie vocamus. tota res

talaria septem hujuscemodi granis
 constabat, quattuor talis, & tribus tes-
 seris. hæc sunt ἐπὶ κροκία. dixi-
 mus tam talos quam tesseras in pyxi-
 de aliqua lignea moveri concutique
 solitas priusquam super tabulam fun-
 derentur. vasculi id genus, ψήφισμα
 λον vocabant, quod ψήφῃς jactaret,
 & funderet. ψήφῃς enim etiam talos
 tesserasque dixerunt. Eustathius :
 κύβον, πῖστον ψήφῃς τετρασίων.
 Agathias : τετρασίων ψήφισμα, tres
 tesseras vocavit. diversum igitur pse-
 phobolon à pyrgo. sed quare diver-
 sum? nonne eundem usum ac mi-
 nisterium præbebat pyrgus, concu-
 tiendis scilicet, & effundendis talis?
 paucis absolvam te. sciendum est ve-
 teres aliquando ad cavendam impro-
 bi jactus fallaciam, solo pyrgo usos
 esse: aliquando tamen ad majorem,
 si forte, cautionem, & psephobolo,
 & pyrgo. nec enim manu tesseras in
 pyrgum conjiciebant, sed in psepho-
 bolum prius, deinde per psephobo-
 lum in pyrgum mittebant, ut sic ma-
 gis ars & fallacia ingeniosi & impro-
 bi aleatoris in jactando vitaretur. ob-
 servo itaque idem plane factitatum
 in his lusoriis pyrgis, quod in judi-
 cialibus urnis. nec enim manu sua ju-
 dices, calculos quibus suffragia fere-
 bant, in urnam conjicere consueve-
 rant, sed per vasculum oblongum, vi-
 mine textum eos dimittebant in ca-
 discum quasi per colum vel infundi-
 bulum. καδδισκῶν dicebatur urna in
 quam immittebantur calculi; κημῶν
 illud vasculum per quod immitte-
 bantur. Hesychius: κημῶν τὸ ἐπιπλέ-
 ρμον τῆ ῥα διησῶν ὑδρία πεπλεγμέ-
 νον πῶμα παρόμοιον χώνη. Pollux
 καδδισκῶν μὲν ἐστὶν ἀσπρίον ἢ πῆξ
 ψήφῃς ἐστραθίστων. κημῶν δὲ δι ἑκα-
 τήσων αἰ ψήφοι, ἐπιπλέρες τῶ καδ-
 δισκῶ. ad eundem plane modum in
 re tessera pyrgus in quem tesserae
 mittebantur; urna vicem obtinebat,
 & in parte alveoli residebat, crebris
 intus gradibus exculptis, per quos
 tesserae resultant, saltitantesque in

tabulam effunderentur. Epigramma vetus:

In parte alveoli pyrgus velut urna resedit.
vasculum autem illud per quod in pyrgum tesserae coniciebantur, κημός etiam vocabatur, ad similitudinem illius κημῆς, per quem calculi solebant in iudiciales urnas immitti. κημός igitur & ψηφοδόλον idem, utrumque à pyrgo diversum. κημός inter ὄργανα κυβούλικα, Pollux recenset, ut & φημός. nam & κημοὶ etiam φημοὶ dicebantur. Etymologicum magnum: φημοὶ κυβούλικα ὄργανα. φημός ἐστὶν ὁ καλέμενος κημός εἰς ὃν ἐπιβάλλοντο ἀσπράγγαλοι. φημῶν etiam meminit Æschines inter aleatoria instrumenta. Diphilus apud Harpocrationem:

Ἐλκεσ φημῶν ὡς ἀν ἐπιβάλλῃ.
scripta manu exemplaria ita locum illum Horatii legunt:

Mitteret in phimum talos.
κημός δικαστικός etiam ἡθμός dicebatur. Helychius: χοῖνον ἡθμός, δὲ τὰς ψηφῶν οἱ δικασταὶ εἰς τὰς ὑδρίας κημοῖσιν. camus quoque & phimus aleatorius dicebatur ἡθμός. Agathias:

Τετραδίας ἀδύκητος βυλῶν ψηφιδεύς ἀπ' ἡθμῆς

Πύργῳ δευρατῆς κλημοῦ κούβουδρας,

Δοῖα κ' ἐξ κ' πέντε κατήρασαν. —
illustris omnino locus, & unice factus ad hanc rem probandam. sed cum in vulgatis corruptissimus circumferretur, nec membranae correctiorem exhiberent, ex conjectura ita emendavimus. legitur hodie,

ψηφιδεύς δευρατῆς,
nullo sensu. manifesto ἡθμῶν δὲ πύργῳ distinguit: nam ψηφιδεύς hoc est tesseras βάλλειν αἰτ' ἀπ' ἡθμῆς εἰς πύργον. sic ἡθμός & ψηφοδόλον, & κημός & φημός. at πύργῳ aliud, per ἡθμῶν quasi per infundibulum mittebantur in pyrgum tesserae. & ἡθμῶν vocarunt tam δικαστικῶν quam κυβούλικῶν, quod similis utriusque

figura esset, & infundibulum uterque referret. nam in summo latus erat, in imo strictus & angustus. Grammatici camum vocant κημοειδῆς πύργῳ κ' ἡθμοειδῆς. perperam legitur κημοειδῆς. Scholiastes Aristophanis: κημός ὁ ἐπὶ τῆς καρδίας, εἰς ὃν τὰς ψηφῶν καθίστανται ἐν ταῖς δικαστικαῖς Κρατῖν. δὲ αὐτὸν ἐν νόμοις κημοῖν ἡθμῶν καλεῖ. τοῦτο γὰρ ἐστὶν κ' ἡ πύργῳ κ' χοῖνον. talis autem erat χοῖνον ut diximus, in summo patens, in imo angusta. Alexander Aphrodisias: χοῖνον δὲ πῆρες ἀνομιῶν τῶν τῶ ἀνωθεν εἰς τὴν ὄψιν, κατὰ τὸν δὲ σπυρὸν ἄσπερον χοῖνον. colum & imum vocat veteris auctor epigrammatis nondum editi, τ' ἡθμῶν κ' τ' πύργῳ.

de tabula:

Contorquet varios alternans tessera missus,

Fataque ludentum colus & urna probant.

sed minime dissimulandum est in antiquo exemplari scriptum esse, colus & ima probant. quod temere mutandum non est. nam & collis in tabula mentionem facit vetus cento ἀνέκδοτον de alea,

Quæ loca, quæve habeant gentes, ubi sistere detur.

In summo collem qui plurimus, alter ab illo

Est locus.

quæ ima dicuntur auctori veteris Epigrammatis, cento ille imum fundum appellat:

Ossa minuta in fundo volvantur in imo.

& alio loco:

Terna tibi hæc primum fundo volvantur in imo.

imum tabula fundum, nisi fallor, intelligit. per collem autem pyrgum. nam πύργον in tabula τὸ ὑψος & ἔργον significare tradunt, qui hunc ludam ἀλληγοῦσι. per ima vel imum fundum, & per collem fata ludentium probari dixit, quæ per pyrgum, & tabulam probabantur. de pyrgo enim in tabulam jaciebantur tesserae, in quibus ludentium fata consistebant. ceterum

terum plexique, ut jam supra observavi, camum illum vel phimum, vel infundibulum in jactandis tesseras non usurpabant, sed solo pyrgo utebantur. & videtur ad solam jactandi commoditatem & facilitatem usitatus fuisse camus: ut enim lato & hianti ore patebat, facilius tesseras recipiebat, quæ inde quasi per infundibulum in pyrgum cadebant, mox è pyrgo concussa & agitata super tabulam mittebantur. sed nimia etiam fortasse in hoc morositas. ideo solum pyrgum multi adhibebant ad tesseras mittendas. sed & simum, & camum, & pyrgum, & psephobolum nonnulli etiam confundunt. pyrgum porro Latini etiam *fritillum* dixerunt. falluntur enim qui à pyrgo distinguunt. sed illi maxime, qui pro tabula lusoria accipiunt. quo in errore video esse etiam doctissimos hujus ætatis viros. sed eos præter *ἄριστος* auctorum etiam vocis ipsius erymon satis revincit. Juvenalis

— parvoque eadem movet arma fritillo.

ubi tamen vetus interpres videtur fritillum, & pyxidem & camum idem facere, & à pyrgo distinguere. locum ipsum vide. arma aleatorum sunt tessera, quæ fritillo moventur, & agitantur priusquam jaciantur. arma etiam vocat Epigramma vetus, de ebore:

Consulibus sceptrum, mensis decus, arma tablistis,

Discolor & tabulae calculus inde datur.

concutiebantur igitur, & mittebantur fritillo tessera. Seneca:

Nam quoties missurus erat resonante fritillo,

Utraque subducto fugiebat tessera fundo. idem ibidem:

Qui concusso
Magna paratis
Lucra fritillo.

fritillum juxta vocabuli veriloquium est *ἄριστος*. *fritinnus* vetus vox est, quæ motitationem, & subsultationem cum sono significat. inde verbum *fritinnire* apud Nonium, quod

ipse exponit, *subsilire cum sono, vel erigi & exsilire. fritinnus pro fritinnitu, vel fritinnitione. sic hinnus pro hinnitu. vetus auctor: arum narrationes, & eorum hinnos discibat. sic fremus pro fremitus in veteribus Glossis fremus, ἄριστος. à fritinnus igitur diminutivum fritillus. ut vinnus, villus: vannus, vallus: cinnus, cillus: pufinnus, pufillus. vetus auctor:*

Crudum manduces Priamum, Priamique pufinnos.

hinc *fritillum* instrumentum vel vasculum in quo tesserae fritinnunt, & cum sono subsiliunt, concussa que agitantur. nihil verius. *fritillum* *ἄριστος* interpretantur optimæ Glossæ. à fritillum, verbum *fritillare*, quo etiam hodie utimur, pro eo quod dicebant veteres *fringuire*, & *fritinnire*, cum motu scilicet, & sono subsilire, & crebra spissaque agitatione concuti. de fritillo & pyrgo rem peregrinus, ad calculos pergamus. Calculis tabula ludebatur triginta, quindecim nigris, & quindecim albis: vel albis totidem, totidemque rubeis. eundem hodieque numerum servamus, & eisdem colores. cento de alea:

Triginta magnos, adversosque orbibus orbibus.

eleganter sic calculos expressit. de nigris & albis Petronius: *sequebatur puer cum tabula terebinthina, & crystallinis tesseras, notarique rem omnium delicatissimam. pro calculis enim albis, aut nigris, aureos argenteosque habebat denarios. in ludo etiam latruncolorum, nigri & albi calculi. auctor Panegyrici in Pisonem:*

Ut niveus nigrus, aut ut niger alliget albus.

aliquando tamen pro nigris rubei cum albis componebantur. Epigramma vetus:

Discolor ancipiti sub jactu calculus adstat:

Decertantque simul candidus, atque rubens.

male hodie legitur, & corrupte: *candidus atque prevenus. legebam aliquando, atque reus, & reum pro nigro accipie-*

icipiebam. sed vetus & optimus liber docuit me corrigendum esse, *rubens*. aliud epigramma ἀνεκδοτόν.

Ludentum vario exercentur praelia fato,

Russus an nitidus premia sorte ferat.
item in alio nondum edito:

Namque acie aequali concurret ruffeus albo,

Ut gravibus damnis se demet alteruter.

in tabula Zenonis quam describit Agathias, nigri cum albis certabant:

Αὐτὰρ αἰεὶ λαοκρίο λαχὼν σημήϊα
πείσθ.

idem de nigro:

Ἀλλὰ μέλας διοςὰς μὲν ἐν ὀγδοάτῳ
λίπε χόρῳ.

sed de calculis satis, ad tesserarum veniamus. in numero tesserarum quibus in tabula cum calculis ludebatur, non semel variatum esse comperi apud veteres. antiquissimi tribus tesseris utebantur, media ætas duabus tantum usâ est. posterius ævum ad tres rediit. nunc vero duæ tantum ad hunc lusum usurpantur. Grammatici in expositione illius proverbii, ἢ τρεῖς ἐξ, ἢ τρεῖς κύβοι, norant antiquos tribus usos esse tesseris: πέντε γὰρ, inquit, τρεσὶν ἐχρῶντο πρὸς τοὺς παιδικὰς κύβοις, ἐχ' ὡς οἱ νῦν δύο. temporibus Senecæ duæ tantum tessera in usu fuerit. sic enim ille in ἀποκροκωθώσῃ.

*Nam quoties missuruserat resonante fritillo,
Utraque subducto fugiebat tessera fundo.*

nec atate Euripidis plures jactabantur. nam Achillem duabus tesseris ludentem inducebat in tragœdia Telepho, è qua versum hunc citant Grammatici veteres:

Βέβληκ' Ἀχιλλεύς δύο κύβῳ καὶ
τέσσαρα.

observant iidem Euripidem in Ἀγασκιδῆ illius tragœdiæ, πετρίων ex ea sustulisse, & versum illum expunxisse. Zenobius:

Βέβληκ' Ἀχιλλεύς δύο κύβῳ καὶ
τέσσαρα.

τὸν Εὐριπίδης ἐστὶ καὶ Ἀριστοτέλης δὲ
Φησὶν ὅτι Εὐριπίδης διορθῶν τὴν Τηλέ-

φον ἐξείλε τὴν πετρίων. quæ verba sic reddidit nuperus interpres Zenobii, vir doctissimus: Ὁ Ἀριστοτέλης referet, Euripidum Telephum reprehendens calculorum evertisse ludum. nec cœlum nec terram tangit ista interpretatio. dormiebat, quum hæc scriberet. sed si vigilabat, mallet dormivisset. dixerat Aristoxenus Euripidem, quum novam Telephum daret, totum illud ἐπεισόδιον quo heroas tesseris ludentes in priore produxerat, sustulisse. διορθῶν Τηλέφου, est corrigens & emendans tragœdiam Telephum. vide Eustath. Iliad. π. ex illo autem versu cujus auctoris sit, nam de eo inter veteres Criticos dubitatur, constat illo in tempore duas tantum tesserarum fuisse usitatas: Jecit, inquit, Achilles duo puncta & quatuor. ita enim vertendus erat ille versus, quem viri doctissimi imperitissime reddiderunt hoc modo: *Two Achilles quatuorque tesserarum jecit.* non ille duas, & quatuor tesserarum jecit, sed duabus jactis tesseris, duo & quatuor attulit puncta. mos enim erat aleatoribus, quum duas tesserarum jacerent, earum puncta sic designare: *duo, & quatuor: tria, & quatuor: quatuor, & sex.* quod etiam hodieque in more habent. Aristophanis interpres: *ἔθ' δὲ κύβους ἔτα λέγειν, β. δ. γ. s.* ita distinguendam est. male vulgo scribitur: *β. γ. s.* fefellit eruditissimos homines ἰσχυρμία vocis κύβου, quæ apud Græcos non tessera tantum significat, sed etiam punctum tesserae & unitas. Latini vero nusquam tesserarum punctis posuerunt. eundem errorem erraverunt, & in illo proverbio cujus supra mentionem fecimus, ἢ τρεῖς ἐξ, ἢ τρεῖς κύβοι, sic enim verterunt, *aut ter sex, aut tres tali.* imperitissime. ita debuerunt: *aut ter sex, aut tria puncta.* κύβου punctum tesserae significat, τὴν μνησίδα. Zenobius parœmiam illam explicans: *τὸ μὲν τρεῖς ἐξ τῶν πετρίων τίκτω δηλοῖ. τὸ δὲ τρεῖς κύβοι, τὴν ἡλίαν.*

ἴτων. πάλαι γὰρ τρισὶν ἐχρῶντο ὡς
 τὰς παιδικὰς κύβοις, ἐχ' ὡς οἰνοῦ δύο.
 ἐστὶ δὲ ὁμωνυμία. κύβον γὰρ ἔλεγον
 ἰδίως αὐτὸ τὸ ῥιπίδιον ὅτε πλήρης
 ἐστὶ καὶ μή. hæc Zenobii verba partim
 mutila partim corrupta sunt, ab in-
 terpretibus vero nullo modo intelle-
 cta. observat Zenobius antiquos tri-
 bus tesserais usos esse, idque colligit
 ex antiquo proverbio quod ita concipi-
 ebatur, ἢ τρεῖς ἐξ, ἢ τρεῖς κύβοι.
 in quo explicando dicit, τρεῖς ἐξ κύ-
 βος victori assignari, τρεῖς κύβος
 victo. & notat idem in ea voce κύ-
 βος ὁμωνυμία esse. ὁμωνυμία,
 quam intelligit, hæc est: κύβος
 & tessera Græcis significabat, &
 tessera punctum vel unionem. τρεῖς
 κύβοι igitur in illo proverbio, non sunt
 tres tesserae, sed tres uniones vel tria
 puncta: τρεῖς ἐξ κύβοι, ter sex pun-
 cta, vel ter sex uniones. in trium
 tesserarum jactu, qui ter sex puncta
 afferebat, felicissime jecerat, nec e-
 nim plus poterat afferre. ideoque fa-
 cile is vincebat omnes, & omnia
 auferebat in eo lusu, quem πλειστο-
 βολίδα vocabant: qui plura enim
 puncta attulisset, abibat victor. at
 qui tria tantum puncta ceciderant,
 infelicissimum jactum faciebat, ideo-
 que certissime perdebat. non erat
 enim qui posset inferius punctum ad-
 ducere. verba autem Zenobii quæ
 corruptissima, ita corrigenda certo
 pronunciamus: ἐστὶ δὲ ὁμωνυμία.
 κύβον γὰρ ἔλεγον διχῶς. αὐτὸ τὸ ῥιπί-
 διον, καὶ ὁ πλήρης ἐστὶ καὶ μή. duplici
 sensu κύβον dixerunt Græci. αὐτὸ τὸ
 ῥιπίδιον, tessera ipsam nimirum
 quæ jacitur, & quod in tessera ple-
 num & vacuum est, hoc est τὸ βόλον.
 veteres latus tesserae in quo unitas
 tantum erat notata, vel unicum pun-
 ctum, vacuum appellarunt: illud ve-
 ro quod sex puncta habebat, plenum.
 in ea parœmia quam Zenobius expo-
 nit, τρεῖς κύβοι, sunt tria latera trium
 tesserarum vacua, quæ tota tria late-
 ra, tria tantum puncta exhibent. at
 τρεῖς ἐξ κύβοι, sunt tria latera plena

in tribus tesserais, quæ ter sex unio-
 nes ostendunt. Hesychius: οἴνη ἢ
 ἀμπέλῳ καὶ κύβου πικρὸς βόλον; ὁ
 κενὸς καὶ ἀντικείμενός τῷ ἐξ. melio-
 rem interpretem, quam hunc Hesy-
 chium Zenobio dare non poterant.
 οἴνη unionem significat, τὴν μονάδα.
 hunc κενὸν βόλον vocabant. & contra-
 rius erat τῷ ἐξ, quem πλήρη dice-
 bant. corrupte tamen hodie apud
 Hesychium excusum est, ὁ κενὸς καὶ
 ἀντικείμενός τῷ ἐξ. κύβος igitur
 & tessera significabat, & unionem.
 Eustathius: διχῶς γὰρ ὁ κύβος αὐτό
 τε τὸ ἀναρριπίδιον, καὶ ἢ ἐν αὐτῷ
 μονάδα. μονάδα illam etiam οἴνω
 dicebant, & κενὸν βόλον, ut ex He-
 sychio didicimus. ideo Iones pro-
 verbium illud, ἢ τρεῖς ἐξ ἢ τρεῖς κύ-
 βος, ita efferebant, ἢ τρεῖς ἐξ, ἢ
 τρεῖς οἴνας. Zenobius postquam di-
 xit κύβον etiam significare τὸ πλήρες
 καὶ τὸ κενὸν tesserae, addit: τρεῖς δὲ κύ-
 βος τρεῖς πινύκτες οἱ Ἴωνες καλεῖσιν οἴ-
 νας, καὶ τὴν παρασκευάσαντος ἐκφέ-
 ρουσιν, ἢ τρεῖς ἐξ ἢ τρεῖς οἴνας. cor-
 ruptissime legas hodie apud Zeno-
 bium, καλεῖσιν οἴνας, & τρεῖς οἴνας.
 corrigendus & in hac voce Pollux
 lib. ix. cap. vii. ἰστέον δὲ ὅτι κύβος
 αὐτό τε τὸ βασιλόδιον καλεῖται, καὶ
 ἢ ἐν αὐτῷ κριλότης, ὁ τύπος, ἢ
 γραμμὴ, τὸ δηλοῦν τὸ ἀεὶ κενὸν τὸ βλα-
 θεῖντων: καὶ μέγιστα ἢ γε μονάδα ἢ παρ-
 ἴωσιν οἴνη, εἴη καλεῖσθαι κύβος, κα-
 θεῖσθαι καὶ ὁ παρασκευασθῆς λόγος
 μιλύειν εἰσικεν, ἢ τρεῖς ἐξ ἢ τρεῖς κύ-
 βος. ita partim ex veteris exemplaris
 auctoritate, partim ex conjectura
 restituiimus. asini sunt qui ὄνῳ ibi
 pro οἴνη legunt ac defendunt. idem
 Pollux lib. vii. cap. xxxiii. Χῖος ὄν
 καὶ Κῖον ἐκάλειν καὶ οἶνον καὶ οἴνω. ἐστὶ
 δὲ ὁ οἴνη ὡς τῷ ἴωσι μονάδα per-
 peram editum est apud Pollucem:
 ὡς τῷ ἴωσι μονάδα. οἴνη antiquæ
 Græciæ vox quæ idem valebat quod
 μονάδα. οἶνος quoque idem quod μό-
 νος. hinc Latinorum *pinus*. nam ve-
 teres

teres *αἰνος*, & *οἶνος* scribebant & pronuntiabant. ut *αἰος*, *αἰο*, & similia. hinc in veteri Scipionis inscriptione Romæ nuper effossa, *οἶνο* scribitur pro *uno*.

HONC OINO PLOIRVME CONSENTIONT. R. DVONORO,
OPTIMO FVISE VIRO.

ab illo antiquo *οἶνος* verbum *οἰνίζεῖν*, τὸ *μηνάζεῖν*. Hefychius: *οἰνίζεῖν τὸ μηνάζεῖν κτ' γλώσσω*. *οἶνη* igitur apud Iones in talorum lusu idem plane erat, quod apud Latinos *unio*. in tessleris *οἶνη*, τὴν *μηνάδα* significat, & punctum unicum. *οἶνη*, *μηνάς*, *κχιλότης*, *σημείον*, *τύπη*, *ζαμμή*, *κύβη*, *τρύπημα*, & *τρήμα*, in tessleris synonymæ sunt voces, quibus tessleratam puncta designantur. *τρήμα* enim Græci vocabant, & Latini puncta. quare in illo versu Euripidis, quem superius adduximus,

Βέβληκ' Ἀχιλλεύς δύο κύβω @
τίτ' αἶρα,

non *αἶρα* τὴν *κύβη* refertur, sed *αἶρα* τὸ *σημεινόμερον*, ad *τρήμα*. *τρήμα* enim, & *κύβη* idem. punctum nimirum tessleræ. hinc *τρημαλίζεῖν* apud Dores punctis ludere, & *τρημαλίζεῖν*, lusores. quod de illo genere alexæ proprie dicebatur quo in singula puncta certam pecuniæ summam constituebant, & in medium conferebant, isque eam tollebat uniuersam qui multitudine punctorum superasset. Eustathius: *καθ' ἐκαστον κύβον, ἤγαν καθ' ἐκαστὴν μηνάδα ἐπιζῶν δρογόμεον ὀρίσασθαι*. hoc proprie *τρημαλίζεῖν* dicebatur, hoc est in punctis ludere, ut loquitur Suetonius in Nerone. Sophron apud Eustathium: *δειπνήσας ὡσί(ς) τοῖς τρημαλίζοντεσι*. inde nomen *τρημαλίζεῖν*. Dores enim *τρημαλίζω* dicebant, & *τρημαλίζω*, δὲ τὸ *τρημαλίζω*. atque inde *τρημαλίζεῖν* pro *τρημαλίζω*. ut *σελπιζέω* δὲ τὸ *σελπίζω*. Pollux: *ὡς δὲ τοῖς Δωριεῦσι οἱ ταύτη τῇ παιδιᾷ χεῖρα*.

ἰσοὶ τρημαλίζω τὴν *αἰοσημαλίζω* ἴσον, & τὸ πρῶμα *τρημαλίζω*. *πεπεραμ* apud Pollucem, *τρημαλίζω*. Hefychius: *τρημαλίζω*, *κύβη*. τὴν δὲ τὴν ἐν κύβοις *τρημαλίζω*. male in Hefychio legitur: *τρημαλίζω*, *τρημαλίζω* habet Eustathius. quod caret ratione. nec enim δὲ τρημαλίζω deduci queat *τρημαλίζω*. *αἰοσημαλίζω* hanc alexam vocabant, & nihil ad nostram hanc pertinet, qua in tabula cum calculis luditur, Græci autem *τρήμα*, Latini puncta appellant. Ausonius:

Narrantem fido per singula puncta recursum

Quæ data per longas, quæ reuocata moras.

Luxurius in epigrammate de tabulis:
Ludit cum multis Varanus, sed ludere nescit,

Et putat imperio currere puncta sua.
vetus aliud epigramma de tabula nondum editum:

Aduersis punctis dictum se nemo fatetur.

Vulnera plus crescunt punctis, quam bella sagittis.

puncta etiam hodie vocamus. quam Græci autem *οἶνη* in tessleris appellant, nos *assim* dicimus, hoc est unionem, τὴν *μηνάδα*. *assim* quoque pro *uno* vel unitate dixere Latini veteres. *adjecto asse* apud Vitruvium pro *adjecta unitate*. & apud Hyginum, *accepto asse* pro *accepta unitate*. *assim relinquo*, pro *unitatem relinquo*. in Gromatico: *omnis trigonus duobus, octius accepto asse facit quadratum: cuius latus demitto, assem relinquo, sumo partem dimidiam, facit trigonum*. Glossæ: *as*, *ἀπάξ*. *assarium*: *μνημαλίζω*. hanc vocem à Siculis vel Tarantinis Romani veteres sumpserunt. *eis*, quod est unus, Siculi dicebant *ais*, ut *ai* pro *ei*: *ais* pro *eis*, & similia. Tarentini pro *ais* rursus dicebant *ais*, ut *ainisica* pro *ainisica*. inde *as* pro *uno* Latinis. Tessleræ quoque vocabulum ab iisdem accepere Romani. *πεπεραμ* vel *πεπεραμ* illi vocabant.

ignobilis scurra, Ave (inquit) *Auguste*. Allataque lana purpurea, ¹ humeris ejus junxit, eumque adoravit: timor inde consciorum, atque inde jam exercitus tentatio & imperii. Non nihilum tamen Gallis profuit. ² Nam Alemannos qui tunc adhuc Germani dice-

cabant figuram quamvis quadratam, quæ quattuor angulos haberet. hinc Latinis tessera, & tessella lapillus quadratus, & κῦβος, quem sciunt omnes esse quadratum. Isidorus: tessera, quadrus. τεσσαρά, tessera. ut πατάριον, patena. Sed ut eo redeamus unde sumus digressi, tres tessera veteribus erant in usu, & in lusu, ut supra ostendimus. postea duæ tantum cœperunt usurpari. tres deinde relumpfit inferior ætas. Isidorus de tabula: nam tribus tesseras ludere perhibent, propter tria tempora præterita, præsentia & futura, quia non stant, sed decurrunt. Agathias in tabulam Zenonis, trium tesserarum meminit:

Τριχθαδίας ἀδόκητα βαλὼν ψηφίδας ἀπ' ἡθροῦ,

Πύργος δὲ ροαίης κλίμακι κούρουίνας.

hodie vero duabus utimur in hoc tabulæ lusu. sed manum tandem de tabula, quod ajunt, jam satis lufimus.

CASAUBONUS.

¹ Humeris ejus junxit.] Melius scripta lectio, *ingessit*.

² Nam Alemannos qui tunc adhuc Germani dicebantur, non sine gloriæ splendore contrivit, n.] Errat Vopiscus: jam enim multo ante & Alamannorum nomen Romanis cognitum fuerat, & Caracallo de ea gente victa partum Alamannici cognomen. auctor Spartianus in vita & Aurelius Victor: cuius verba sunt: *Alamannos gentem populosam, ex equo mirifice pugnantem, prope Mœnum amnem devicit*. quo tempore autem Vopiscus hæc scribebat, notissimi erant. Arnobius æqualis scriptor, aut natu non multo grandior: Si

Alamannos, Persas, Scythas, idcirco voluerunt devinci, quod habitarent & degerent in eorum gentibus Christiani. nihil enim mutandum in hoc Arnobii loco: secus quam eruditi viri putarunt.

GRUTERUS.

¹ Humeris ejus *ingessit*.] Est à scriptis Gall. vulgg. *junxit*. Palat. *vinxit*. fortasse *injecit*.

SALMASIUS.

² Nam Alemannos qui tunc adhuc Germani dicebantur.] Errare Vopiscum afferit Casaubonus: jam enim multo ante Romanis cognitum fuisse Alamannorum nomen, & Caracallo de ea gente victa partum cognomen. immo non errat Vopiscus, sed ipse qui eum errare dicit vir doctissimus, non mediocriter errat. multo sane ante Proculum de nomine cogniti fuere Romanis Alamanni, sed pro certa duntaxat Germanorum gente, non pro totis Germanis, quemadmodum jam accipiebantur Vopiscæ ætate, & nunc quoque adhuc accipiuntur. Alamanni qui dicebantur Caracalli temporibus, gens erat Germaniæ populosa, ut scribit Aurelius Victor, & ex equo mirifice pugnans, quos cum devicisset prope Mœnum Caracallus, Alamannici cognomen assumpsit. hi Alamanni postea toti Germaniæ nomen dedere, quæ ab illis Alamannia dicta est, & etiam nunc ita dicitur. quo tempore sumpsit imperium Proculus, Germani nondum dicebantur Alamanni, ut scribit heic Vopiscus, qui sua ætate jam hoc obtinuisse refert, ut Germani Alamanni vocarentur. non multo ante Vopiscæ tempora id apparet factum, ut Germania concesserit in

dicebantur, non sine gloriæ splendore contrivit, nunquam aliter quam latrocinandi pugnans modo. Hunc tamen Probus fugatum usque ad ultimas terras, & cupientem in Francorum auxilium venire, à quibus originem se trahere ipse dicebat, ipsis prodentibus Francis, quibus familiare est ridendo fidem frangere, vicit & interemit. Posterius ejus etiam nunc apud Albingaunos agunt, qui joco solent dicere sibi non placere esse vel principes vel latrones. Hæc digna memoratu de Proculo didicisse memini. Veniamus ad Bonosum, de quo multo minora condidi.

B O N O S U S.

³ **B**ONOSUS domo Hispaniensis fuit, origine Britannus: ⁴ Galla tamen matre: ut ipse dicebat, rhetoris

Alamanniæ nomen, quandoquidem ut annotat heic Vopiscus, Proculi ætate, hoc est sub Probo, Germani adhuc dicebantur Germani, & nondum in Alamannorum nomen transierant. Arnobius, qui eadem qua Vopiscus ætate vixit & scripsit, Alamannos nominans, non de certa Germaniæ gente intellexit, sed de Germanis ipsis, quos Alamannos vocat, quia jam ita dicebantur illo in ævo: *Si Alamannos, Persas, Scythas idcirco voluerunt devinci, quod habitarent & degerent in eorum finibus Christiani.*

GASAUONUS.

¹ Quibus familiare est ridendo fidem frangere.] Procopius Gotthiæcorum secundo, idem de eadem gente: *ἔστι γένος τὸ τῆς γῆς πρὸς τὸν ὄρειον ἀνθρώπων ἀπειρῶτον:* & aliquanto post in eam sententiam plura. Salvianus De providentia Dei lib. vii. Gothorum gens perfida, sed pudica est; Alanorum impudica, sed minus perfida: Franci mendaces, sed hospitales: Saxones crudelitate efferi, sed castitate venerandi. meminit & lib. iv.

² De quo multo minora condidi.] Non male Jacobus Læcius, condidici.

³ Bonosus homo Hisp.] Scribe, B. domo Hisp. è membran. pro Hispaniensis, quidam veteres, Carthaginiensis non infrequens eo seculo nomen Bonosus: quod Barbarum non est, sed Latinum. nam ut à canis fecerunt canosus, quo usus Valerianus Augustus in epistola ad Probum; sic à bonus, novum nomen ea ætas fecit bonosus. Bonosi cujusdam mentio habetur in epistola Hieronymi ad Chromatium: Bonosi episcopi in lxxxix. Ambrosii in antiquis inscriptionibus BONOSUS invenies & BONOSA.

⁴ Galla tamen matre, ut ipse dicebat, rh.] Corrupta distinctio: tu interpunge: origine Britannus, Galla tamen matre: ut ipse dicebat, rhetoris filius; ut ab aliis didici, pedagogi literarii.

GRUTERUS.

³ Bonosus domo Hispaniensis, fuit origine.] Sic etiam longe melius Palquam vulgg. Bonosus homo Hispaniensis fuit origine Brit.

SALMASIUS.

³ Bonosus domo Hispaniensis.] Bonosus